

SZABATOSSÁG A MAGYAR IGEIDŐKBEN.

(OLVASTATÉK MARTIUS 10-KÉN.)

„Hogy más az *űszög* s más az *űszök* azt igen helyben hagyom, mert a két értelmű szavaknak egyébiránt is kérlelhetetlen ellensége vagyok.“ Berzsenyi 1812-ben Kazinczyhoz.

Minden egyes nyelvnek, valamint minden egyes nemzetnek sőt egyes embernek megvan a maga sajátsága, mind külső mind belső jelleme.

Ismertem szülőföldemem két ikerfitestvért, ismertem Erdélyben a székely földön Maros székben egy grófi családban két ikernőttestvért, kiknek, még serdültebb korukban is, egyikét a másiktól csak a család együttlakó tagjai, vagy némely igen gyakori látogatók tudák vala megkülönböztetni, más idegenebbek teljességgel nem.

Mindenki tudja, hogy van az emberiségnek általános jellege, mely minden egyesre — néha többé-kevésbbé — reá illik, de vannak különös jellegek, melyek az emberségben minden egyes személyt megkülönböztetnek a másiktól és többtől.

Léteznek a nyelveknek is — az emberiség egyik legbámulandóbb szervezetének — általános törvényei, melyek minden, vagy tudomásunkhoz hűbben szólva a legtöbb ismeretes nyelvekre illeszthetők és reájok illenek is, melyek iránt a nyelvbuvárok meglehetősen tisztában vannak, de vannak mások, melyek csak egyes nyelvek sajátjai, melyek csak az egyik vagy másik nyelvben találtnak fel, melyek a nyelv egyediségét alkotják.

Van tehát általános nyelvbölcelet, mely minden vagy több ismeretes nyelvek eredeti törvényeit fejtegeti, van valamely egyes nyelvnek saját bölcelete, mely ennek sajátságaival foglalkodik.

Így van ez más tudományban is.

Van általános jogbölcelet, van a magyar jognak saját bölcese-

lete. Így például mily érdekes a magyar nők polgári jogainak vizsgálata. Hajadon állapotban, bár a teljes kort meghaladták is, a törvény még mindig gyámság alatt tartja mind nemők gyöngesége miatt, mind azért, mert a másik nem csábításainak, kísérteteinek — a mi nem az ő hibájok — jobban ki vannak téve, mint ellenkezőleg a finem. Házasság után még teljes kor elérte előtt is a férjökéihez hasonló jogokkal ruháztatnak fel; özvegységök esetére pedig jóval több jogokkal bírnak, mint a nőt vesztett férfiek. Mik csak a szomszédban is mind másképen vannak.

Az általánost valamely nyelvben elsajátíthatja sőt tökéletesb érvényre emelheti az idegen nyelvbuvár is, és a nyelvhasznítás itt különösen roppant szolgálatokat tehet, de a különöst, az egyedi nyelv észjárását — ha tetszik — philosophiáját alig ismerheti, alig tudhatja más, mint a családbeli, a ki egész életét vagy annak nagyobb részét a családban, a nemzet kebelében töltötte, a nemzeti nyelv múltjával, mint jelenével a lehető legjobban ismeretes.

Egy némelyikünk vádoltatik, hogy a nyelvben bölcseledünk a nélkül, hogy a tényeket figyelembe vennők. Részemről ily képtelenséget soha sem állítottam, és elég sok és terjedelmes értekezéseim mellett még csak gondolhatónak sem hívém, hogy valaki ilyest tartson rólam.

Az én hitem ez :

Ha van általános nyelvphilosophia — a minthogy erről senki sem kételkedik — az csálhatatlanul annál tökéletesb lesz, minél több tényeket tud az egyes nyelvekből általánosítani.

Továbbá :

Ha van különös nyelvphilosophia — a mit bajosan tagadhat valaki, mert mind mondám, minden nyelvnek, mint minden nemzetnek, sőt egyes embernek megvan saját felfogása, észjárása, tehát bölcselete — ez is annál tökéletesebb lesz, minél több tényeket képes azon külön nyelvből fölvenni magába.

Tehát

A magyar mint élő nyelvben is nem a régi nyelv egyedül, nem a mai nyelv egyedül, sem valamely vidéki vagy tájszokás egyedül, nem annak többé-kevésbé rokon nyelvekkel hasonlítása egyedül, nem az általános nyelvbölcselet egyedül, hanem mindezek öszvesen alapítják meg és alkotják a magyar nyelvbölcseletet vagy nyelvtudományt, és ha egyik vagy másik állítás ellen valamikor felszólal

tam, ezt csak azért tevém, mert azt gondolám vala, hogy egyikünk vagy másikunk kizárólagos szerepet követel valamelyiknek a tudományban, mi ha nem úgy van, annál nagyobb szerencse, de más részről mi is igényelhetjük, hogy ily egy oldalúságot szintén senki se higgyen rólunk.

Egyes emberek mindent nem tudhatnak. Egyesek tehát czélszerűbbet nem tehetnek, mint ha csak egyik vagy másik ágra fordítják, melyre különösb vonzalmat vagy hivatást éreznek, kiváló munkásságukat. S többeknek közre munkálása, a külön erőknek egyesítése fogja aztán a kívánt sikert eredményezni. A mi csekély magamat illet: vannak e testület kebelében számosan, kik a nyelvészet körében, ennek egyik vagy másik ágában engemet sokkal felülhaladnak. Egyikök a magyar régiségben, másíkok a népnyelvben, ismét másíkok az uralaltaji, vagy török-tatár, vagy sémi stb. nyelvekben nálannál hasonlíthatlanúl többet tehetnek; azonban — szerénytelenség nélkül legyen mondva — én nyelvünk sajátságait, egyediségét szeretem mindenek fölött fürkészni, s innen magyarázandók bizonyosan sok tekintetben hiányos törekvéseim, de a melyek más irányú törekvésekkel nem csak ellentétben nincsenek, sőt ezeket támogathatják.

Mire nézve jelen értekezésem is némi tanulságot és meggyőződésül szolgál.

Hanem lássunk egyelőre némely más hasonzerű példákat is, melyek az előbocsátottak némi felvilágosítására szolgálhatnak.

Lehet-e egyszerűbb szó és fogalom ezeknél: *bátya*, *öcs*. És mégis hány nyelv van, mely azt így egyszerűen és minden sajátságai-ban kifejezni bírja? Nem csak, hogy azokat például a latin *frater natu major*, *frater natu minor* kitételek három-három szóban adják vissza, hanem még sajátságosabbakul tünnek fel azok a népeletben. Tudjuk, hogy *bátyám* és *öcsém* nevekkal illetik egymást nem csak a vérségi rokonságban levők, hanem némileg az ugyanazon polgári osztályú sőt foglalkodású honlakosok is. És valamint fiatal korunkban büszkeségünknek tartottuk, ha egy Kazinczy Ferencz, egy Szemere Pál, 'uramöcsém' címre érdemesíte, úgy jelenleg is mily jól esik hallanunk, ha egyik vagy másik barátunk ifjú sarjadékai a czífra, de hideg czimezések helyett a kedélyes 'uram bátyám' néven szólítanak bennünket!

A köznépnél pedig igen sok helyen a szolga bátyjának hívja gazdáját s nénjének asszonyát.

Már most hogyan fejezzük ki mind ezt valamely idegen nyelven, úgy hogy a magyarnak oly egyszerűen és teljes értelmét még pedig mind vérségi, mind osztályi, mind szellemi, mind foglalkodási rokonság értelmét s jobbadán kedélyes értelmét is visszaadja?

Sajátsága a magyarnak, melyben a többek közt a török és persa nyelv is osztozik, hogy sokaságot jelentő számnév mellett a főnév nem a többesben, hanem csak a törzsben szokott állani, pl. *nyolczvan lépcső* (a perzsában : *hestád páje*), *mindkét láb* (perzsául : *her du pái*), *két száz szolga* (törökül : *iki жүз ghoulám*). És ki merné azt állítani, hogy a magyarban, törökben és perzsában nincs többes, hanem például *lépcső* és *láb* és *szolga* egyest is, többest is jelent?

A magyarban a jövő helyett ha már van valamely szó a mondatban, mely a jövő értelmét kifejezi, csak jelent használunk. De nem volna-e a legnagyobb tévedés azt állítani, hogy a magyar jelen idő, talán más nyelvek példájára is, jövő időt is fejez ki?

Soha sem fejezi ki a jövőt, hanem szabatosan szólva a fölvetett esetben is csak jövőben jelent fejez ki. „Budára megyek“ magában mindig azt teszi : most megyek, hacsak oda nem teszek valamely szót, mely a jövőt vagy világosan kifejezi, vagy legalább sejteti, pl. „holnap Budára megyek“, vagy : „mikor Budára megyek“, tehát ezek szabatosan szólva *jövőben jelenek*. Sőt ezek is különbözők : „Valahová menendesz, *megyek*“ és „valahová menendesz, *menni fogok*“, amabban : „akkor, azon időben megyek“, emebben : „azután megyek“ amaz *jövőben jelen*, emez *jövőben jövő*. S ezen elv és szabály ellen, a jövőben jelent illetőleg sem az élő nyelvben, sem a régiségben nem találunk példát.

Jászay codexben noha például csaknem az egész XXXIII. Fejezet jövő időkből áll a latinban, a magyar fordításnál alig találunk néhány jövő alakra, a legnagyobb rész jelenlennel fejeztetik ki. De épen csak azon néhány jövő adja meg a jelennek is a jövő értelmét, például : „Vépének ő hozjá titkon ő tanejtványi mondván : Mondjad meg műnekünk mikor ezek *lesznek* és mely *leszen* te jövedelednek és e világ végezetének jelensége? És felelvén Jézus monda azoknak : Lássátok hogy valaki tütöket el ne hitessen, mert sokak *jönnek* en nevemben mondván : Én vagyok Krisztus és sokakat *elhitelnek*. Mert *hallandók vagytok* hadakat és hadaknak hírét. Lássátok hogy

meg ne szomorodjatok, mert ezeknek lenniük kell, de nem ottan vége. Mert *támad* nemzet nemzet ellen, és ország ország ellen és *lesznek* halálok és éhségek és földindítások helyeken. Ezek kedig ménd a sirelneknek kezdete. Tahát (= akkor) tütöket *elárolnak* tördelmbe és *megölnek* tütöket és *lesztek* minden embereknek gyűlölségeken en nevemért. És tahát sokak *meggonoszbodnak* és ön egymást *elárolják* és *gyűlölik* egymást. És *támadnak* sok hamis próféták és *elhitetnek* sokakat. És mert *megbővödik* hamisság, sokaknak meghidegöl szerelmek“ stb.

Láttuk, hogy közben-közben is jönnek elő kifejezések, melyek világosan a jövőt tüntetik fel, pl. *lesznek*, *tahát* (mely annyi mint *akkor*), de főképen az elbeszélés kezdete mutatja, hogy mind-ezek jövőben történendők: Mondjad meg münékönk, mikor ezek *lesznek*?

Íme több példát adék elő, hogy egyik vagy másik tárgy tökéletesb kifejtésében a nyelvbuvárlat több ágai vesznek részt. Így volt ez minden időben. Nem régi dolog, hogy ikes igéinkre nézve nem csak a népnyelv, hanem az írók is ingadoztak, sőt egy igen hatalmasan támogatott grammaticusunk, kinek nyelvtana iskolai tankönyvül is használtatott, az ikes igeragozást egészen idegenszerűnek s kiküszöbölendőnek állítá. Jött Révay és megmenté azt a régi nyelvből. Továbbá elérkezett egy másik idő, hogy a magyar nyelv az iskolákban, a törvényhozásban, a kormányzásban, a magasb társalgási körökben illető helyét elfoglalja s úgy találtaték, mintha az nem felelne meg minden igényeknek. S jött Kazinczy és a régi alapokra ugyan, de újabb, czélszerűbb, művészibb stilben új épületet alkota, új nyelvet teremte.

Most lépjünk közelebb fölvetett tárgyunkhoz.

Mindenek előtt azon határozatlan *első*, *második* múlt nevezetek helyett, noha azokat Révay is úgy használja, adjunk nekik határozottabbakat, jellemzőbbeket, a nélkül, hogy még most belső jelentőségökbe ereszkednénk.

Legfeltünőbb külső sajátsága a két egyszerű magyar múltnak, hogy egyiket önhangzó (*a* vagy *e*, pl. mond-a, kér-e) a másikat más-salhangzó (*t* vagy *tt*, pl. kér-t, mond-ott) képezi; legyenek tehát ezek egy-előre *önhangzós* és *mássalhangzós múltak*, s a harmadik, melyről még a jelen értekezés folyamában szó lesz: *összetett* vagy *körüliert múlt* (pl. kér vala, mond vala).

Újabb időben némely jeles nyelvészeink azon elvet állíták fel, hogy az önhangzós múlt *elbeszélési idő*, *elbeszélési múlt* *). Nagyon helyesen! én sem mondhatok mást. — Nincs is tehát köztünk különbség? — Dehogy nincs. Sőt igen is nagy. Érintett társaink azt tanítják — mást legalább nem vehetni ki munkáikból, hogy a magyarban is csak *egy* elbeszélési múlt volna, mint sok más nyelvben. Holott széles értelemben véve legalább is hat elbeszélési múltunk van, szorosabb értelemben pedig három.

Erre némi magyarázat kívántatik.

Az elbeszélő nyelvszerkezet — legyen az a mít eléad, igazi vagy költött történet, — mindig már megtörtént dolgokkal, tehát múltakkal foglalkodik. Még az elbeszéléseknél minden ismeretes nyelvben előforduló azon körülmény is, hogy olykor múlt helyett jelen használtatik, semmit sem változtat ez elven, hisz mindenki tudja, hogy ekkor a jelen csak a beszéd élénkebbítésére szolgál, és belső értelmére nézve mindig múltat képvisel.

A múltak tehát általában elbeszélési idők.

Ámde a múltak közt is újra több eltéréseket, mintegy árnyéklatokat lehet megkülönböztetni. A történt események ugyanis, melyek az elbeszélés tárgyait teszik, olyanok lehetnek, melyekben többkevesebb húzamosság vagy tartósság tűnik fel, melyek minden más időben is előfordulhatnak, pl. *meglátni valamit* csak egyszer és egyszerre történik, *nézni valamit*, húzamosabb időt fejez ki. A múlt időkben ezeket némely nyelvek (s ezek a tökéletesbek közé tartoznak) külön alakokkal is különböztetik meg. Vannak továbbá események, melyek másokkal egy időben történnek; ezek közt ismét olyanok, melyeknek egyike, a másikkal összefüggésben van. Például a 'Magyar Nyelvészet' 1859-ki folyamában a 17-dik lapon ezt olvasom: „Mikor legelőször *hallottam* erdélyi szónokot, *föltetszék* nekem az utolsó szótágok felcsapása különösen a mondatok végén,” íme két esemény: 1-ső és fő esemény: „erdélyi szónokot *hallottam*, 2-ik, mely amazzal nem csak egy időben történik, hanem azzal összefüggésben van, arra viszonylik: *föltetszék* nekem az utolsó szótágok felcsapása.” S a két múlt úgy van összeállítva, mintha én mon-

*) Mást jelent a *beszélő idő* nevezet, melyet első értekezésemben használék, de most más oldalról kívánván a tárgyat fejtegetni, ezen nevezetet és fejtegetést egészen mellőzöm. Egyébiránt a végeredmény ugyanaz lesz.

dottam volna barátunk tollá alá. Végre egyik esemény a múltban is megelőzi a másikat. Ezek az úgynevezett plusquamperfectumok.

Innen, olvassa meg valaki a legjelesebb nyelvtanokat, a görögben *három elbeszélési* vagy *történelmi múlt*ról van említés, ú. m. aoristus, imperfectum és plusquamperfectumról (a görög perfectumot nem annyira elbeszélésben, mint egy különös esetben használják, melyet első értekezésemben előadtam, s alább is megérintendek); a latinban az aoristus helyett perfectum tétetvén, ez az imperfectummal és plusquamperfectummal együtt szintén három múlt, s mind a három elbeszélési vagy történelmi.

A német nyelvben a perfectum, a mely már különben is összetett alakú, az általános kivált írói szokás szerint szintén különös esetben használtatván, melyet első értekezésemben hasonlóképp előadtam, a görög aoristus és imperfectum, vagy latin perfectum és imperfectum kifejezésére, tehát mind az egyszerre történő mind a tartós, és mind a fő mind az erre viszonyuló múlt külön kifejezésére nem bír különös, hanem csak azon egy alakkal, tehát nem is képes ezen árnyéklatokat megkülönböztetni; Becker jeles német nyelvész ezen példájában: *als ich abreiste, ging die Sonne auf*, a két idő, melyek közül pedig egyik a másikra viszonylik, csak azonegy alakkal — imperfectummal — fejeztetik és fejeztethetik ki. Innen van, hogy a plusquamperfectumtól elgondolva, a német nyelvben csak egyetlen elbeszélési idő van. Tehát úgy látszik, hogy szerencsétlenségünkre, vagy tán szerencsénk, mert bővebb fürkészetet hozza vala létre, épen ez adott alkalmat némely nyelvészeink azon véleményére, miszerént a magyarban is csak egyetlen egy elbeszélő múltat állítanak fel. Holott tágasb értelemben véve, mint föntebb a görögben és latinban, nálunk legalább hat múlt van, melyek az iménti fejtegetés szerint a görög és latin értelmében mind elbeszélési múltak, ú. m. *kére, kér vala, kére vala, kért, kért vala* és *kért volt* (a régieknél *kér volt* is) és ha a plusquamperfectumokat elhagyjuk, mégis négy múlttal bírnunk két görög és két latin és egyetlen egy német ellenében; vagy ha az összetett alakúakat ide nem akarnók is számítani, két egyszerű múlttal, a görög és latin két múlt példájára és a még mindig csak egyetlen egy német múlt ellenében. Hát ha még tudjuk, mily megbeesülhetetlen gyöngyszem rejlik ezen két egyszerű alakú múltunkban, akkor bátran ki merem mondani, égre ki-

áltó vétek volna nyelvünket, például német szegénységbe süllyeszteni alá.

És ez némi megfajtást igényel.

Tudjuk, hogy a művészetekben a *szép alapja* általán a különbözőségek vagy különbféleségek egységében, még pedig arányos egységében rejlik.

Világosság és árnyék a festészetben, consonance és dissonance (magyarul, ha tetszik: derült és zürhangzat*) a zenében, és mindének fölött azoknak aránylagos összevillése, illesztése stb. alkotják a szép elemeit. A szép műben nem-avatott szemlélő vagy hallgató sokszor nem tudja megmondani, mi és miért tetszik neki abban, hanem csak hogy tetszik. A műértő pedig okát is tudja adni, miért ez vagy amaz mű szebb és tökélyesb a másiknál; mert ismeri azon finom részleteket, melyek valamely szép műben a különbféleségeket, mondhatnók ellentéteket, kiegyenlítik, egymásba olvasztják. Mert az árnyéklatban és zürhangzatban is, sőt ezek legkisebb részleteiben, szabatos törvények léteznek, melyeket a kiképzett műértőnek nem csak érzenie, hanem ismernie is kell.

A tiszta nyári napfény, ha egyik mint másik napon, reggeltől estig uralkodik a természetben, nem csak a természetet lankasztja el, hanem az emberi kedélyre is nyomasztólag hat. De ha borúk, esőzések, zivatarok után tűnik elő ragyogásában, avagy nem éreztük-e már mindnyájan százszor és ezerszer, a két fény közti különbséget? Az árnyék nélküli festményt, a zürhangzat nélküli zenét, de a melyekben ismét szigorú szabályok uralkodnak, bajosan mondhatnók szépek.

A nyelvekben is az ön- és mássalhangzók, a hosszú és rövid szótagok kellő s arányos vegyülete, a fölemelt, és lenyomott szóhangok, szók és mondatok rhythmicus váltakozása kétségen kívül nem csak emelik, hanem épenséggel föltételezik valamely nyelv szépségét, etökélyeit mások fölött.

Az egész mondat egybeállításában, több mondatok összevillésében is több finomság és tökély rejlik, még pedig, a hol lehető, az ellentétek arányos kiegyenlítése által, mint egy-előre gondolnók.

*) Minthogy sajátlag a különböző hangzatok — accordok — legalább egyike egyes hangjainak a másika közé vegyüléséből ered.

Itt célunkhoz képest csak az elbeszélési időkre, s ezek közt is csak az úgynevezett perfectumokra és imperfectumokra, ezek természetére és egymás irányában mutatkozó sajátságokra szorítkozom, s ez alkalommal csak a két classikai nyelvre.

A görög indicativusi kérdéses múltakat a legjelesebb nyelvészek után ekként jellemezhetjük:

A perfectum nem elbeszélési idő (das Perfekt erzählt gar nicht. Buttman), hanem csak a történetet mint múltat köti össze a jelenrel, pl. *ὄκον ᾠκοδόμηκα* (perfectum) és *ὄκον ᾠκοδόμησα* (aoristus) közt az a különbség, miszerént a perfectum azt jelenti, hogy az a ház a jelenben (beszélő jelenében) is fennáll, az aoristusban pedig ezen értelem nem foglaltatik (mint a magyar 'építettem' szóban sem), kivévn, ha van valamely más szó mellette, mely azt világosan kifejezi (wenn eine solche Beziehung aus dem Zusammenhange hinreichend erhellet), pl. *εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν* (fennálló) házat építettem.

A latinban a görög perfectumnak megfelelő idő nincsen, valaminth a magyarban sem. Néha ugyan a magyarban is kifejezhetjük ezen értelmet, pl. *írva vagyok*, oly történet dolog, mely jelenben is fennáll, s annak épen azon jelentése van, mint a görög *γράφεται* passivumi múltnak, de az egyszerű 'írtam' alakban, s általán bármely rendes múltunkban, ez teljességgel nem foglaltatik.

A mi az aoristust illeti, ez a jelen időt egészen figyelem nélkül hagyja, hanem csak elbeszéli egymás után a történeteket mint egyeseményeket, rendszerént minden vonatkozás nélkül más cselekvények-vagy eseményekre (ohne Beziehung auf andere Handlungen); mindazáltal a következő észrevételekkel:

a) ha az elbeszélés folyamában néha a *körülményeknek* is meg kell érintetniök, melyek között valamely dolog történt, pl. *ὀλίγαις δε ὕστερον ἡμέραις* (kevéssé napokkal azután), ez már imperfectummal fejeztetik ki, mely után ismét a rendes múlt azaz aoristus jöhet;

b) ha pedig azt is összeköttetésbe akarjuk hozni az elbeszéléssel, a mi már magában az elbeszélési (fő) időben eltölt, azaz ennél már előbb tölt el, az a plusquamperfectummal fejeztetik ki azon megjegyzéssel, mint a perfectumnál, hogy ha az előbbimúlt idő valamely más szóból már kitünik, itt is élhetni aoristussal;

c) egyszerű s egymásutáni elbeszélésekben is, ha valamely múlt időben nagyobb tartósságot akartak a görögök kifejezni, itt ismét imperfectumot használtak, pl. *τοὺς μὲν οὖν πεπλαστυῖς ἐδέξαντο*

(aoristus, pillanatnyi) *οἱ βάρβαροι, καὶ ἐμάχοντο* (imperfectum, tartós), németül : den Peltasten *traten* die Barbaren entgegen und *kämpften* dann mit ihnen *). Íme a legtisztábban látjuk, hogy a német nyelv ugyanazon múlt alakkal fejezi ki mind a két időt (pillanatnyit és tartóst), azaz nem képes azokat másképen kifejezni, különösen azért, mert nincs több egyetlen egy egyszerű alakú múltjánál, összetett alakú múltja pedig különben is más értelemben használtatik.

Ezen pillanatnyira és tartósságra nézve, — jegyzi meg Buttman, — magától értetik, hogy a pillanatnyit nem betű szerint kell érteni, hanem hogy az előadó vagy elbeszélő azt mindig akkor használja, midőn az eseménnyel együtt a *bevégeztséget* is ahhoz gondolja; és én még hozzá adom, midőn a kettőt megakarja különböztetni.

d) az egyidőbeliséget is, mely mindig a tartósság fogalmával jár együtt, mert különösen az egyidejű esemény úgy tekintetik, mint a mely más esemény vagy események alatt gondoltatik folyni, tekintet nélkül különösen arra, vajjon már bevégezt-e az vagy sem, szintén az imperfectum fejezi ki.

Ezen egy-idejűség, mint föntebb is megérintém, vagy csak kísérő múlt minden közelebbi viszony nélkül a másik múltra, pl. Curtiusnál német fordításban : Pausanias *wurde* von Lakedämon aus als Feldherr von den Hellenen ausgesandt (*ἐξενέμφθη* aoristus) mit zwanzig Schiffen, es *fuhren* auch Athener mit dreissig Schiffen mit (*ἔσυνέπλεον* imperfectum und sie *zogen* (*ἐστράτευσαν* esmeg aoristus) gegen Cypern).

A németben szintén valamennyi csak egy alak.

Az egyidejűség továbbá szorosabb összefüggést, vagy viszonyulást is fejezhet ki, mire nézve Buttman ezen német példát hozza fel : „ich *that* eben meinen Mund auf ihn zu rufen, da *trat* er herein.

A németben megint csak azonegy alak mindkét múltra nézve.

Ezek szerint rövid ismétléssel már azt is elmondhatjuk, mi csoda esetben van helye a görög aoristussal, mint egyszerre történő (máskép bevégezett, vagy pillanatnyi) és csak egyszerű eseményeket

*) Buttman még tovább is folytatja a példát : *ἐπεὶ δ' ἔγγις ἦσαν οἱ ὀπλῖται* (als sie herankamen ; natürliches Imperfekt) *ἐτραπόοντο* (wandten sie sich zur Flucht ; momentan) ; *καὶ οἱ πελασται ἐνθὺς ἐίποντο* (verfolgten sie ; fortdauernd). Igen ám, de a németben valamennyi csak imperfectum.

kifejező múlttal ellentétben a görög *imperfectum*, de mint szintén elbeszélési vagy történelmi idő használatának

1) valamely körülményre vonatkozásnál („keves napokkal az-után”), melytől az mintegy függővé tétetik, arra viszonyítatik ;

2) mint *tartós múlt* ; ha bár egyszerű elbeszélésben is ;

3) mint más múlttal egy időben *kísérő* ;

4) mint más múlttal egy időben arrra *viszonyuló* ; mik a legjelesebb nyelvészek fejtegetései szerint mind rokon fogalmon alapúlnak, különösen valamely más időtől függést fejeznek ki.

Így van ez a latin nyelvben is, a mennyiben itt a görög aoristusnak perfectum felel meg, de a görög imperfectumnak nagy részben szintén az imperfectum ; különösebben, mint tartós, és egyidejű múlt*). Példa a tartós múltra több ezer között e következő hely Corneliustól, név szerint a Themistokles életéből : *Multum in judiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat* ; nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque, quae opus erant, reperiebat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat : quod et de instantibus, ut ait Thucydides, verissime iudicabat, et de futuris callidissime coniciebat.

Példa az egyszerű elbeszélő múlt mellett az egyidejű múltra ugyanattól, Miltiadesből : „Eius enim auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduixerunt, locoque idoneo castra fecerunt ; deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa praelium commiserunt ; namque arbores multis locis erant stratae stb. — Datis (az ellenség vezére), etsi non aequum locum videbat suis, tamen, fretus numero copiarum suarum, configere cupiebat ; eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. (Íme, mind ez világosan azon időben történik, mi főntebb az atheneiek készülteiről mondatott ; s ezt eléadván, a következőkben már átmegy az eléadás a perfectumra). Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, praeliumque commisit.“

Hasonlók Pausaniasban : At ille post non multo, sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitum-

*) Követik a latint rendszerént ennek szülöttei, a franczia és olasz nyelvek is.

que *mutavit*. Apparatu regio *utebatur*, veste Medica : satellites Medi et Aegyptii *sequebantur*; *epulabatur* more Persarum luxuriosius stb. stb. Látnivaló, hogy a mit az író a föntebbiekben csak általán perfectumban mond: *patefecit*, *mutavit*, alább a részletesebb eseményeket, de ugyanazon időre vonatkozólag, imperfectumokkal folytatja, más részről magában az alakban a tartóst, a szokásost is kifejezi.

A latin nyelvben a múltakra nézve, még egy körülmény vonja magára figyelmünket, midőn ezek öszvetett és különösebben függő mondatokban fordulnak elő. Itt ugyanis úgy tapasztaljuk, hogy midőn az előmondatban *cum*, *quum*, *dum*, *postquam* mondatkötők s az utómondatban *ut* mondatkötő fordul elő, az ezekre következő latin múltak a conjunctivusban szoktak helyet foglalni.

Ennek emlékezetbe hozatala végett szabad legyen szinte Corneliustól — egyik legkitünőbb művész írótól — mind az egyszerű, mind az öszvetett múltak jellemzésére Themistoklesből az első fejezetet kiírni: „Themistocles, Neoclis filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus; adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Halicarnasiam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre exhaeredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicasset, sine summa industria non posse eam exstingvi; totum se dedit reipublicae; diligentius amicis famaeque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur (stb. mint föntebb, s végül :) Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

Immár térjünk a kérdéses magyar időkre.

Elöttem fekszik egyik régi s legnevezetesebb nyelvemlékünk: a Tatrosi, másképp Müncheni vagy Jászay-codex.

Kezdjük legelől. S menjünk keresztül sorban minden időn, a meddig csak mehetünk. Mindazáltal könnyebb tájékozás végett némi osztályozással. Az első sorba jön a mássalhangzós múlt egyetlen osztályban (A.); a 2-dik sorba az öszvetett múlt, két osztályban (B. és C.), a 3-dikba az önhangzós múlt négy osztályban (D. E. F. G.).

A) Mássalhangzós múlt független és egyszeri mondatokban.

Máté Evangyélioma.

I. Fejezet.

- 1) Mert mely ő benne *született* (quod enim in ea natum est τὸ γάρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν).
- 2) Mend ez kedig *lött* (factum est γέγονεν).
- 3) Mely *mondatott* (quod dictum est τὸ ἐηθέν) úrtól.

II. Fejezet.

- 4) Ki *született* (natus est ὁ τεχθεῖς).
- 5) Mely *mondatott* (quod dictum est τὸ ἐηθέν).
- 6) Egyiptomból *hiuttam* (vocavi ἐκάλεσα) en fiamat.
- 7) Mely *mondatott* (mint 3, és 5).
- 8) Szó magasságokban *hallatott* (audita est ἠκούσθη).
- 9) Mert *megholtanak* (defuncti sunt τεθνήκασιν).

III. Fejezet.

- 10) Mert ez az kiről irattatott (qui dictus est ὁ ἐηθεις).
- 11) Ki mutatott (quis demonstravit τίς ἐπέδειξεν) nektek el-
futnotok?
- 12) Mert immár a fejsze a fa gyökerére *vettetett* (posita est κείται).

IV. Fejezet.

- 13) Írván vagyon *) *parancsolt* (mandavit ἐπιτελεῖται) isten teró-
lad ő angyalinak és kezekbe vesznek tégedet.

V. Fejezet.

- 14) Mert így *üldözték* (persecuti sunt ἐδίωξαν) a profétákat,
kik *voltanak* (qui fuerunt) tü elöttetek.
- 15) Nem *jöttem* (veni ἦλθον) törvényt fejtenem.

*) Többször előfordúl itt e kifejezés is : *írván vagyon* (scriptum est γε-
γραπται a görögben is ennek természete szerint 'perfectum' nem pedig ao-
ristus).

16) *Hallottátok* (audistis ἤκούσατε), mert mondván vagyon (többször is előfordúl).

17) *Immár megparáználkodott* (moechatus est ἐμοίχευσεν).

VI. Fejezet.

18) *Megvötték* (recepérunt ἀπέχουσιν ¹⁾) ö érdemeiket.

VII. Fejezet.

19) Nemde te nevedben *profétáltak-e* (prophetavimus προφητεύσαμεν) és te nevedben ördögöket *kivettünk* (ejecimus ἐξεβάλομεν) és te nevedben sok jószágokat *töttünk* (fecimus ἐποιήσαμεν).

20) Soha nem *esmertelek* (novi ἔγνων) tüttöket.

21) És *szállott* le (descendit κατέβη) es (= eső), és *jöttelek* (venerunt ἦλθον) folyók és *fúttanak* (flaverunt ἐπνευσαν) szelek és *omlottanak* (irruerunt προσέπεσαν) a házra és nem *esett* le (non cecidit οὐκ ἔπεσεν).

22) Ki *alkotta* (aedificavit ᾠκοδόμησεν) ö házát fövényen és *szállott* le (descendit κατέβη) es, és *jöttelek* folyók és *fúttanak* szelek és *omlottanak* a házra és *leesett* (ugyanazok mint föntebb) és *volt* (fuit ἦν ²⁾) ö romlása nagy.

VIII. Fejezet.

23) Melyet *parancsolt* (praecepit προσέταξεν) Mózes.

24) Nem *leltem* (inveni εὑρον) ennyi hitet Izraelben.

25) Miként *hittel* (credidisti ἐπίστευσας), legyen teneked.

26) És mend gonoszról vallókat *megvigasztott* (curavit ἐθεράπευσεν ³⁾).

27) Ő mű betegségönket *elvöttö* (accepit ἐλάβεν) és mű leletezönket *viselte* (portavit ἐβάρυσεν).

28) Miért *jöttel* (venisti ἦλθες) ide üdö előtt?

29) Ki *adott* (dedit τὸν δόντα) ilyen hatalmat.

¹⁾ A görögben jelen.

²⁾ A görögben imperfectum.

³⁾ Feltűnő, hogy az egész szövegben három múlt fordul elő, melyek közül a latinban egy imperfectum, a többi kettő perfectum, a görög pedig mind aoristus. Sőt nem sokkal alább egy újabb perfectum és aoristus fordul elő, mely a magyarban már előbbi múlttal adatik: „és im nagy indolat lát vala (ἐγένετο factus est) a tengeren.” Ismét alább: „lőtt vala (facta est ἐγένετο) nagy csendesség.”

IX. Fejezet.

- 30) És úgy lött (factum est *ἐγένετο*).
 31) Mert nem jöttem (non enim veni οὐ γὰρ ἦλθον) hívnom igazakat.
 32) Én leányom ma megholt (mortua est *ἐτελεύτησεν*).
 33) Te hütöd téged megvigasztott (salvam fecit *σέσωκεν*).
 34) Mert nem holt meg a lány (non est enim mortua puella οὐ γὰρ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον)
 35) Soha nem tetett (apparuit *ἐφάνη*) így Izraelben.

X. Fejezet.

- 36) Kik eltévethették (perierunt *τα ἀπολωλότα*) Izraelnek házát.
 37) Ingyen vöttetek (accepistis *ἐλάβετε*) ingyen adjatok.
 38) Ha a házi atyát Belzebubnak hívták (vocaverunt *ἐπεκάλεσαν*).
 39) Ti feteknek (= fejeteknek) kedig minden fürti megszámláltattak (numerati sunt).
 40) Nem jöttem (non veni οὐκ ἦλθον) békeséget eresztenem földre.
 41) Mert jöttem (veni ἦλθον) megválasztanom fiút atyjától.

XI. Fejezet.

- 42) És úgy lött (factum est *ἐγένετο*).
 43) Melyeket hallottatok és láttatok (audistis et vidistis *ἀκούετε καὶ βλέπετε* ¹⁾).
 44) Mit mentetek ki (existis *ἐξήλθετε*).
 45) Nem támadott (surrexit *ἐγήγερται*) nagyobb János baptistától.
 46) Mert minden proféta és törvény Jánosiglan profétáltak (profetaverunt *ἐπροφήτευσαν*).
 47) Mert jött (venit ἦλθεν) János ²⁾.
 48) Melyek löttének (factae sunt *αἱ γερόμεναι* ³⁾) tü bennetek.
 49) Melyek te benned löttek (mint 48).
 50) Mert elrejtetted (abscondisti *ἐκρυψας*) ezeket a bölcsektől.
 51) És megjelentetted (revelasti *ἀπεκάλυψας*) ezeket apródoknak

¹⁾ A görögben jelenek.

²⁾ Mindjárt alább : *jöve* embernek fia.

³⁾ A görögben részesülő, mint másutt is gyakran.

52) Mert így volt (fuit *ἐγένετο*).

53) Mendenek ennekem *adattak* (tradita sunt *παρεδόθη*) en atyámtól.

54) és senki sem *esmer*te (novit *ἐπιγινώσκει*) fiút, hanem csak atya és atyát senki sem *esmer*te (novit) hanem fiú.

55) Jövetek enhozjám mend kik *munkálkodtatok* és *megterhesöltetek* (laboratis et onerati estis *οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι*).

XII. Fejezet.

56) Nem *olvasztatok-e* (legistis *ἀνέγνωτε*), mit tött legyen Dávid, midőn *megehezett* (esuriit *ἐπεινασεν*).

57) És az elővető kenyereket *megöttö* (= ette comedit *ἔφαγον*).

58) Avagy nem olvasztatok-e (mint 56.) törvényben.

59) Mely *mondatott* (dictum est *τὸ ῥηθέν*).

60) Kit en *választottam* (elegi *ἠρέεμισα*).

61) *Kelletett* (complacuit *ἐδόκησεν*) en lelkemnek

62) azért tü közitekbe *jött* (venit *ἔφθασεν*) istennek országa.

63) Miként Jónás volt (fuit *ἦν*) a cetnek hasában.

64) Mert ők penitentiát *tartottak* (poenitentiam egerunt *μετενόησαν*).

65) Mert *jött* (venit *ἦλθεν*) földnek végéről.

66) Megfordólok en hazámba, honnan *kijöttem* (exivi *ἐξῆλθον*) és jutván *lelte* (invenit *εὗρισκει*).

XIII. Fejezet.

67) Ím *kiment* (exiit *ἐξῆλθεν*) vetni ő magvát.

68) Némelyek *estenek* (ceciderunt *ἔπεσεν*) az út félén és *jöttenek* (venerunt *ἐλθόντο*) a mennyei repesők és *megötték* (comedierunt *κατέφαγεν*) azokat.

69) Egyebi kedig *estenek* ¹⁾ (mint 66.) a kövesre, hol nem *volt* (non habebant *οὐκ εἶχεν*) sok földök, és legottan *kikölttenek* exorta sunt *ἐξανέτειλαν*), mert nem *vala* ²⁾ (quia non habebant *διὰ τὸ μὴ εἶχεν*) földnek mélysége

¹⁾ Alább a beszéd utóbbi része önhangzás alakban jön elő: *esének a tövisekbe*, mintha ezen esésben (némi akadályok — a tövises — miatt) a tartóságot akarná kifejezni, így a többiek is.

²⁾ Ezen *vala* és a föntebbi *volt* a latinban mindkét helyen imperfectum, igen szépen megkülönbözteti a magyarban a *tartósabb* és *bedlő* múltat, émez a *kőre* esésre, amaz a *kikelésre* vonatkozva.

70) *megkövéredett* (incrassatum est *ἐπαχύνθη*) e népnek ő szívők.

71) És a fülökkel nehezen *hallottanak* (audierunt *ἥκουσιν*) és ő szemeket *berekesztették* (clausurunt *ἐκάμυσαν*)

72) Mert sok proféták *kévénták* (cupierunt *ἐπεθύμησαν*) látniok és nem *látták* (non viderunt *οὐκ εἶδαν*), és hallaniok és nem *hallották* (non audierunt *οὐκ ἥκουσιν*).

73) Ez az ki *vettetett* (seminatus est *ὁ σπαρσίς*) út félen.

74) Ki kedig *vettetett* (mint 73.) a kövesre.

75) Ki kedig *vettetett* (mint 73.) a tüvisbe.

76) De a ki a jó földbe *vettetett* (mint 73.).

77) Mennyeknek országa hasonlatik emberhez, ki *vetett* (seminavit *σπείραρι* ¹⁾) jó magot ő szántásába, mikor kedig népek elaludtak volna, *jött* ²⁾ (venit *ἦλθεν*) ő ellensége és feljől rejá *vetett* (seminavit *ἐπέσπειρεν*) konkolyt a búza közébe és *elment* (abiit *ἀπῆλθεν*).

78) Az ellenséges ember *töttö* (fecit *ἐποίησεν*) azt.

79) Mely *mondattott* (dictum est *το ῥηθὲν*).

80) Ki *vetette* (seminavit *ὁ σπείρας*) azokat

81) *választották* (elegerunt *συνέλεξαν*) a jókat ő edényekbe, a gonoszokat kedig *kieresztették* (foras miserunt *ἔξω ἔβαλον*).

82) *Értették-e* (intellexistis? *συνήκατε*;) mind ezeket.

XIV. Fejezet.

83) Ő *költ fel* (surrexit *ἤγερθη*) halottaiból.

84) Herodes kedig *megfogta* (tenuit. *πρατήσας*) Jánost és *megkötelezte* (alligavit *ἔδησεν*) őtet.

85) És az idő immár *elmúlt* (praeteriit *παρῆλθεν*).

86) És valakik *illették, megvigasztanak* (tetigerunt, salvi facti sunt *ἦσαντο, διεσώθησαν*).

XV. Fejezet.

87) Mert isten úgy *mondott* (dixit *εἶπεν*).

88) És *megsemmiejtették* (irritum fecistis *ἠκυρώσατε*) Istennek parancsolatját.

¹⁾ Részesülő mint föntebb is.

²⁾ Ezen összetett mondatban a fordítás, kivált összehasonlítva a következő mondatl, igen nagyon jellemző, miről alább.

89) Jól *profétált* (prophetavit *ἐπροφήτευσεν*) Isaias proféta tirólatok.

90) Kit nem *plántált* (plantavit *ἐφώτευσεν*) en mennyei atyám.

91) *Elfeledkeztek* (obliti sunt *ἐπελάθορτο*) kenyereket venni.

XVI. Fejezet.

92) És hány kosarokkal *vöttetek fel* (sumsistis? *ἐλάβετε*).

93) Mert nem a kenyerekről *mondottam* (dixi *εἶπον*).

94) Mert test és vér nem *jelentette* (revelavit *ἀπεκάλυψεν*) ezt teneked.

XVII. Fejezet.

95) Mert Illés immár *eljött* (venit *ἦλθεν*) és nem *esmerték meg* (cognoverunt *ἐπέρωσαν*) ötöt, de *tötte nek* (fecerunt *ἐποίησαν*) ő rajta, valamit *akartak* (voluerunt *ἠθέλησαν*).

XVIII. Fejezet.

96) Mert *jött* (venit *ἦλθε*) embernek fia.

97) Kik sonha el nem *tévehettek* (erraverunt).

98) *Megnyerted* (lucratus eris *ἐκέρδησας**) te atyádfiát.

99) Ki *akart* (voluit *ἠθέλησεν*) számot vetni.

XIX. Fejezet.

100) Nem *olvastátok-e* (non legistis? *οὐκ ἀνέγνωτε*).

101). Mert ki *tött* (fecit *ὁ κτίσας*) embereket kezdettől fogván, férfiat és némbriet *töttü* (= tötte fecit *ἐποίησεν*) azokat

102) Kiket Isten *egybeszerketett* (conjunxit *συνέζευξεν*).

103) Mit *parancsolt* (mandavit *ἐνετείλατο*) Mojzes?

104) Mert Mojzes tü jonhotok (= szívetek) keménységére *engedte* (permisit *ἐπέτρεψεν*).

105) Kezdetől fogván kedig nem *volt* (fuit *γέγονεν*) így.

106) Mend ezeket *öriztem* (custodivi *ἐφύλαξα*).

107) Íme mű mendeneket *meghagytonk* (reliquimus *ἀφήκαμεν*) és tégedet *követtünk* (secuti sumus *ἠκολονθήσαμεν*).

XX. Fejezet.

108) Ki *kiment* (exiit *ἐξῆλθεν*) fogadni műveseket.

*) Az egész így áll: „Ha tégedet hallgataud, *megnyerted*“ tehát itt jó. vőről van szó, mint a latin is kifejezi.

109) Mert senki münkét *meg* nem *fogadott* (conduxit ἐμισθώσατο).

110) És velünk egyenlőkké *tötted* (fecisti ἐποίησας) azokat, kik *viseltük* (qui portavimus τοῖς βασιύασιν) napnak és hőségnek terhét.

111) Kiknek *alkottatott* (paratum est ἡτοίμασαι).

112) Embernek fia nem *jött* (venit ἦλθεν) szolgálatni, de *jött* szolgálni.

XXI. Fejezet.

113) Mely *mondatott* (dictum est τὸ ῥηθὲν).

114) Áldott ki *jött* (venit ὁ ἐρχόμενος).

115) És mikor bement volna Jérusálembe *megrendült* (commota est ἐσεισθη) mend a város.

116) Tü kedig *töttétek* azt (fecistis ποιῆτε) tolvajoknak barlangájá.

117) A csudákat, kiket *tött* (fecit ἐποίησεν).

118) Nemde *olvastátok-e* (legistis? ἀνέγνωτε;), mert gyermekdedeknek és emőknek szájokból *töttél* (perfecisti κατηρτίσω) dicséretet.

119) Ki *adta* (dedit ἔδωκεν) teneked e hatalmat.

120) Mire nem *hittetek* (credidistis ἐπιστεύσατε) annak?

121) Melyik *töttü* (= tötte fecit ἐποίησεν) e kettő közül az atyának akaratját?

122) Mert *jött* (venit ἦλθεν) János tü hozjátok igazságnak útában és nem *hittetek* (credidistis ἐπιστεύσατε) neki és a paráznák *hitte- nek* (crediderunt ἐπίστευσαν) neki, de tü látvátok ingyen poenitenttiát sem *fogtatok* (poenitentiam habuistis μετεμελήθητε).

123) Vala ember házi atya, ki *plántált* (plantavit ἐφύτευσεν) szőlőt és sövénynyel *megkörnyékezte* (circumdedit περιέθηκεν) és *ásott* (fodit ὠρυξεν) sajtót ő benne és tornyot *rakott* (aedificavit ὠκοδόμησεν) és *adta* (locavit ἐξέδοτο) ötet a vinczelléreknek és ő maga zarándoklani *eredett* (profectus est ἀπεδημήσεν *).

124) Mi nem *olvastátok-e* (legistis ἀνέγνωτε) irásokban: A követ kit a rakók *megutáltanak* (reprobaverunt ἀπεδοκίμασεν), ez *lött*

*) Az ezután következő mondatokban, egy másik múlttal összekötésben „Mikor kedig a gyümölcsözetnek ideje *elközelejtett volna*“ már önhangzós múltak állanak.

(factus est ἐγενήθη) a szegeletnek fejezetében, úrtól *lött* ez (factum est hoc ἐγένετο αὐτῇ).

XXII. Fejezet.

125) Ki *tött* (fecit ἐποίησεν) menyekezőt ő fiának és *eresztette* (misit ἀπέστειλεν) ő szolgálait hívni a hivatalosokat ¹⁾.

126) En bikáim és en házi madaraim *megölettek* (occisa sunt τεθνεύσα).

127) Mire *jöttél* ide be? (intrasti εἰσῆλθες).

128) Mojzes úgy *mondott* (dixit εἶπεν).

129) Mert mind heten *vallották* (habuerunt ἔσχον) ötet.

130) Nem *olvastatók*-e (legistis ἀνέγνωτε), mi *mondattott* (dictum est το ῥηθὲν).

131) *Mondott* (dixit εἶπεν) ur en uramnak.

XXIII. Fejezet.

132) Mojzesnek székin *ültek* (sederunt ἐκάθισαν) az írástudók.

133) És *meghagyttatók* (reliquistis ἀφήκατε) azokat melyek öregbek.

134) Kik a prófétákat *megölték* (occiderunt).

135) Ki *elöltetett* (effusus est).

136) Kik te hozzád *eresztettek* (missi sunt).

137) Hányszor *akartam* ²⁾ (volui, ἐθέλησα) te fiadat egybegyőjtenem?

138) Áldott ki *jött* (venit) úrnak nevében.

XXIII. Fejezet.

139) Ki *megmondattatott* (dicta est το ῥηθὲν) Dániel profétának miatta.

140) Mert akkor oly nagy törödelm leszén, mely sonha nem *volt* (fuit γέγονεν).

141) Mert a választottakért *megkurtábjattak* (breviabuntur κολοβωθήσονται ³⁾).

142) Ím *megmondottam* (praedixi προείρηκα) tüneknek.

143) Mert miként *volt* (nincs az eredetiben) Noénak napiban.

144) Kit ő ura *szerzett* (constituit κατέστησεν).

¹⁾ Alább, esmeg' után már *ereszté* áll.

²⁾ Alább rávitelesen: nem *akarád*.

³⁾ Mind a latinban, mind a görögben jövő.

XXV. Fejezet.

145) Ím *eljöött* (venit) a völegény.

146) Mikor kedig elmennének vennie, *eljöött* ¹⁾ (venit ἦλθεν) a völegény ²⁾.

147) És *berekesztetett* (clausa est ἐκλείσθη) az ajtó.

148) Miként zarándoklani eredett ember *híttá* (vocavit ἐκάλεισεν) ő szolgálit és *adta* (tradidit παρῶδωκεν) azoknak ő javit, és egynek *adott* (dedit) ἔδωκεν) öt girát . . . és legottan *eleredett* (profectus est ἀπεδήμησεν).

149) De sok idő után *eljöött* (venit ἔρχεται) a szolgálknak urok és *számot vetett* (posuit rationem συναίρει λόγον).

150) Ím más ötöt *nyertem* a felett (superlucratus sum ἐκέρδησα).

151) Mert kevesben *voltál* (fuisti ἦς) hü.

152) Uram két girát *adtal* (tradidisti παρῶδωκας) ennekem, ime más kettőt *nyertem* (lucratus sum ἐπέρδησα).

153) Mert kevesben *voltál* hü (mint 151.)

154) Mert aratsz hol nem *vettél* (seminasti ἔσπειρας) és győjtesz hol nem *himtettel* (sparsisti διεσκόρπισας).

155) (Ugyanezek az 1-ső személyben).

156) En *eheztem* (esurivi ἐπείνασα) és ennekem ennem *adtatok* (dedistis ἔδωκα ³⁾).

157) Tömlöczben valék (eram) és *jöttetek* (venistis ἦλθατε) en hozjám.

158) Ur mikor *láttonk* (vidinus ἔδωμεν) tégedet ehezetted és *etettönk* (pavimus ἐθρέψαμεν) tégedet ⁴⁾.

159) Bizony mondom tinéktek, míglen atyámifiai közzől egynek *töttétek* (fecistis ἐποίησατε) ennekem *töttétek*.

160) Ki *alkottatott* (paratus est) ürdögnek.

161) Úr mikor *láttonk* (mint föntebb 158. alatt).

162) Míglen nem *töttétek* (mint 159.)

XXVI. Fejezet.

163) Mert jó művelkedet *művelkedett* (operata est εἰργάσατο) en rajtam.

¹⁾ T. i. azután, mikor már elmentek.

²⁾ Lásd az önhangzós múltat is függő mondatban.

³⁾ A többi következő önhangzós múlt.

⁴⁾ A többi is mássalhangzós múlt.

164) Mert *eresztette* ¹⁾ a kenetet en testemre, eltemetendőnek *tött* (fecit *ἐποίησεν*) engemet.

165) Hogy ő ezt *töttü* (mint 164.)

166) Egy ideiglen sem *vigyázhattál* (potuistis *ισχύσατε*) en velem.

167) Mire *jöttel* (venisti).

168) Úgyan *jöttetek* (existis *ἐξήλθατε*) miként tolvajok.

169) Ménden napon tü nálatok *ültem* ²⁾ (sedebam *ἐκαθεζόμην*) a templomban tanejtván és nem *fogtatok meg* (tenuistis *ἐκρατήσατε*) engemet.

170) Ez úgy *mondott* (dixit *ἔφη*).

171) *Káromlott* (blasphemavit *ἐβλασφήμησεν*) im most *hallottátok* (audistis *ἠκούσατε*) e káromlatot.

172) Egyebek kedig tenyereket ő orcájára *adtanak* (dederunt).

173) Profétizálj műnekünk, ki az ki tégedet *csapott* (percussit)

XXVII. Fejezet.

174) *Bűnhöttem* (peccavi *ἥμαρτον*), az ártatlan vért elárolván.

175) Tahát *beteljesedett* mely *mondattott* (impletum est *ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν*).

176) Kit *bérlettek* (appretiaverunt *ἐπεμήσαντο*) Izrael fiaitól és *adták* (dederunt *ἔδωκαν*) azokat a fazokasnak földöiért.

177) Miként *szerzette* (constituit *συνέταξεν*) ennekem úr.

178) Mert *gyetrettem* (passa sum *ἔπαθον*) ma látat miatt.

179) Mi gonoszt *tött* (fecit *ἐποίησεν*).

180) Mely *mondattatott* (dictum est *τὸ ῥηθὲν*).

181) *Megosztották* (diviserunt *διαμερίσαντο*) ő magoknak en ruhát és en ruhámon *eresztettek* nyilat (miserunt sortem *ἐβαλον κλῆρον*).

182) Tahát *megfeszítették* (crucifixi sunt *σταυροῦνται*) ő vele ket tolvajok.

183) *Reménkedett* (confidit *πέποιθεν*) Istenbe.

184) Mert úgy *mondott* (dixit *εἶπεν*).

• 185) Mire *hagytal meg* (dereliquisti *ἐγκατέλιπες*) engemet.

186) Uronk! *megemlekeztünk* (recordati sumus *ἐμνήσθημεν*).

¹⁾ Múlt részesülő.

²⁾ Azon esetek közé tartozik midőn imperfectum is (sedebam) mássalhangzós múlttal fejeztetik ki.

187) E hitető még elevente úgy *mondott* (dixit εἶπεν).

188) *Felkölt* (surrexit ἡγέρθη) halottaiból.

XXVIII. Fejezet.

189) Ő félemétől kedig *megijedtek* (exterriti sunt ἐσείσθησαν) az őrizők és *löttenek* (facti sunt ἐγενήθησαν) miként holtak ¹⁾.

190) Mert tudom, hogy Jézust keresitek, ki *megfeszítettett* (crucifixus est τὸν ἐσταυρωμένον — részesülő).

191) Nincs itt mert *felkölt* (surrexit ἡγέρθη) miként *mondotta* (dixit εἶπεν).

192) Ott ötet meglátjátok miként *mondotta*.

193) Mert *eljöttek* (venerunt) ő tanéjtványi ez éjjel és mű aluvánk *elurozták* (furati sunt ἐκλεψαν) ötet.

194) Énnekem *adatott* (data est ἐδόθη) minden hatalom.

195) Valamelyeket *parancsoltam* (mandavi ἐνετείλαμην) tűnektek.

B) Összetett vagy körülírt múlt, mint tartós múlt független és egyszerű mondatban.

II. Fejezet.

1) Ime ²⁾ a csillag, kit láttak vala napkeleten, *előlkeli vala* (antecedebat προῆγεν) őket.

2) Kik *keresik vala* (qui quaerebant οἱ ζητοῦντες) a gyermeknek lelkét.

III. Fejezet.

3) Ez János kedig *val vala* (habebat εἶχεν) ruhát tevéknek szőréből.

4) Tahát *kimegyen vala* (exibat ἐξεπορεύετο) ő hozzá mend Jérusálem.

5) János kedig *megtiltja vala* (prohibebat διεκώλυεν)

III. Fejezet.

6) Angyalok vépének és *szolgálnak vala* (ministrabant διακόνουν) neki.

¹⁾ A közvetlen előzőkben önhangzós múlt van.

²⁾ Ime már időkörményre vonatkoznék, melyről alább leszen szó a mely t. i. az önhangzós múltnál gyakran előfordúl.

- 7) Ki ül *vala* (sedebat ó καθήμενος) setétségben.
 8) És megkeréngi *vala* (circuibat περιήγεν) Jézus ménd Galileát.
 9) És kik ördögöket *valnak vala* (qui daemonia habebant δαιμονιζομένους).

VIII. Fejezet.

- 10) És felkele és *szolgál vala* (ministrabat διακόνει) nekik.
 11) És *kiveti vala* (ejjiciebat ἐξέβαλεν) a szelleteket igével.
 12) De ő *aloszon vala* (dormiebat ἐκάθηνδεν).
 13) Bizon az emberek *csudálkodnak vala* (mirati sunt ἐθαύμασαν).
 14) Az ördögök kedig *kérik vala* (rogabant παρεκάλουν).

IX. Fejezet.

- 15) És im *hoznak vala* (offerebant προσέφερον) neki egy köszvényest.
 16) Ki vérrel *hasal vala* (sangvinis fluxum patiebatur αἱμορροῦσα).
 17) Mert ő úgy *mond vala* (dicebat ἐλεγεν).
 18) És *megmövetik* (= nevetik) *vala* (deridebant κατεγέλων).
 19) A leválták kedig *mondnak vala* (dicebant ἐλεγον).
 20) És *megkeröli vala* (circuibat περιήγεν) Jézus ménd a városokat.

XII. Fejezet.

- 21) És *kérdik vala* (interrogabant ἐπηρώτησαν) ötet.
 22) És ménd a gyölekezetek *csudálkodnak vala* (stupebant ἐξίσταντο) és *mondnak vala* (dicebant ἐλεγον).

XIII. Fejezet.

- 23) És ménd a gyölekezetek *állnak vala* (stabat εἰστηκει) a mar-ton és *beszél vala* (locutus est ἐλάλησεν*) nekik példabeszédekben.
 24) És példabeszéd nélkül nem *beszél vala* (loquebatur ἐλάλει) nekik.
 25) És így *meggonoszbodnak vala* (scandalisabantur ἐσκάνδαλίζοντο) ő benne.

XIII. Fejezet.

- 26) Mert János úgy *mond vala* (dicebat ἐλεγεν).

*) Se a latinban se a görögben nem imperfectum.

- 27) Mert úgy *vallják vala* (habebant εἶχον).
 28) Kik ő vele egybe *ülnek vala* (recumbebant).
 29) A hajócska kedig a haboktól *hagyigáltatik vala* (jactabatur) a tenger közepett.
 30) Es *kéri vala* (rogabant παρακάλων) ötet.

XVI. Fejezet.

- 31) És azok *gondolkodnak vala* (cogitabant διανοιζοντο).
 32) És *kérdi vala* (interrogabat ἠρώτα) ő tanejtványit ¹⁾.

XVII. Fejezet.

- 33) Kik a didragmát *veszik vala* (accipiebant οἱ λαμβάνοντες).

XVIII. Fejezet.

- 34) Ki *tartozik vala* (debebat ὀφειλέτης) tíz ezer girával.
 35) Ki *tartozik vala* (debebat ὀφείλει) neki száz pénzzel.
 36) És mindenét mie *vala* (quae habebat ὅσα ἔκει).
 37) Melyek *lesznek vala* ²⁾ (fiebant ταρανόμενα).
 38) Nemde teneked es kegyelmezned *kell vala* (opportuit εἶδει ³⁾).

XIX. Fejezet.

- 39) Ő tanejtványi kedig *megporejti vala* (= piritják) *vala* (increpabant ἐπιτίμησαν ⁴⁾).

XX. Fejezet.

- 40) A gyölekezet kedig *megfeddi vala* (increpabat ἐπιτίμησεν) azokat.

- 41) És azok attól (= annál) inkább *üvöltnek vala* (clamabant ἔκραζον ⁵⁾).

XXI. Fejezet.

- 42) A sok gyölekezet kedig *terejti vala* (straverunt ἔστρωσαν ⁶⁾) ő ruháját az útban.

¹⁾ Megelőzi ezt egy fő mondat: „Jövő (= jöve a görögben ἐλθών részesülő) kedig Jézus FülöpCesariának vidékibe“ (erre jön:) „és kérdi vala ő tanejtványit.“ Miért ezt függő mondatnak is tekintetjük.

²⁾ Alább is, midőn a latinban ezen kifejezést találjuk: facta fuerant.

³⁾ A latinban múlt, a görögben imperfectum.

⁴⁾ A görögben aoristus, valamint a 40-ben is.

⁵⁾ A görögben ismét aoristus.

⁶⁾ Se a latin se a görög nem imperfectum.

43) És egyebi *metélnek vala* (caedebant ἔκοπτον) ágakat a fákról és *terejtik vala* (sternebant ἐστρωόντων) az útban.

44) A gyölekezetek kedig kik *előlkelik vala* és kik *követik vala*, *üvöltnek vala* (praecedebant et quae sequebantur, clamabant οἱ προάγοντες αὐτὸν καὶ οἱ ἀκολουθούντες ἔκραζον).

45) A népek kedig *mondnak vala* (dicebant ἔλεγον).

46) És ott lakozék és ¹⁾ *tanejtja vala* Isternek országaról őket.

47) És azok *gondolkodnak vala* (cogitabant διελογίζοντο) ő benne.

48) Mert ménd *vallják vala* (babeabant ἔχουσι.) János mént prophétát.

49) És *keresik vala* ²⁾ quaerentes ζητοῦντες — egyik sem imperfectum) ötet megfogniok.

50) Mert miként prophétát *vallják vala* (habebant εἶχον) ötet.

XXII. Fejezet.

51) És senki sem *felelhet vala* (poterat respondere εδύνατο ἀποκριθῆναι) neki.

52) És senki sem *merészik vala* (ausus fuit ἐτόλμησεν ³⁾) a naptól fogván továbbá ötet kérdeni.

XXIII. Fejezet.

53) Ezeket *kell vala* (oportuit εἶδει ⁴⁾) tennetek.

XXV. Fejezet.

54) Gonosz rest szolga *tudod vala* (sciebas ᾔδεις) mert (= hogy)

¹⁾ Innentől kezdve a mondat többi része nincs az én birtokombeli kiadásokban, melyek egyike : Novum Testamentum graece. Recognovit (etc.) Georg Christian Knappius. Halae ; másika : Novum Testamentum. Textum graecum ex codice vaticano, latinum ex vulgatae editionis exemplaribus romanis collectum edidit *Valentinus Loch*. Ratisbonae. Nevezetes ezen ide tolott mondat nyelvészeti tekintetben azért, mert független és csak egymás mellé rendelt mondatban, hol még az igeidő is igen egyenlő tartamú, a két múlt (*lakozék, tanejtja vala*) egymással fölcseréltetik, tehát alak tekintetében egyjelentésűnek vétetik.

²⁾ Lehet függő mondatnak is tekinteni, mint alább C. 25.

³⁾ Egyik sem imperfectum.

⁴⁾ A latinban perfectum.

aratok hol nem vettem és győjtök hol nem himtettem, azért kellett volna az en pénzemet a pénz váltóknak adnod ¹⁾).

XXVI. Fejezet.

55) *Mondnak vala* kedig (dicebant autem ἔλεγον δέ).

56) Mert ez *eladathatik vala* sokon és *adathatik vala* szegényeknek (potuit venundari multo et dari pauperibus εδύνατο stb. ²⁾).

57) Ki scariuti Judasnak *mondatik vala* (dicebatur ó λεγόμενος — részesülő).

58) És ennek utána *keresi vala* (quaerebat ἐζητεί) azokat.

59) Azonképen *mondnak vala* (dixerunt εἶπον) ménd a tánejt-ványok.

60) Péter kedig messzöl *követi vala* (sequebatur ἠκολούθει) ötet.

61) A papok fedelme (= fejedelme) kedig és ménd a tanács *keresnek vala* (quaerebant ἐζητοῦν) hamistanóságot.

62) Jézus kedig *vesztegl vala* (tacebat ἐσιώπα).

63) És nagy csapásokkal *verik vala* (cecidierunt ἐκολαφισεν ³⁾).

64) Péter kedig *ül vala* (sedebat ἐκάθητο) küvöl a pitvarban.

65) És kevésbé vártatván vépének ő hozjá, kik a tüznél *állnak vala* (stabant οἱ ἐστώτες).

XXVII. Fejezet.

66) Mert *tudja vala* (sciebat ᾔδει).

67) És azok inkább *ivölnnek vala* (clamabant ἔκραζον) mondván.

68) Azonnan múlók (= mellette elmenők) kedig *káromlják vala* (blasphemabant ἐβλασφημοῦν) ötet.

69) Azonképen is a papok fedelmi (= fejedelmi) *káromlják vala* (illudentes ἐμπαιζοντες) ötet, mondván ⁴⁾).

70) Azonképen kedig a tolvajok is, kik megfeszajtettek *vala* ő vele, *káromlják vala* (improperabant ὠρσιδιζον) ötet.

71) És *ad vala* innja neki (dabat ei bibere ἐπότιζεν).

¹⁾ Tulajdonképen itt a legtokéletesebb föltételes múlt rejlik: „*ha tudod vala . . . kellett volna*“, épen mint újabb időben divatos.

²⁾ A latinban perfectum.

³⁾ Egyik sem imperfectum.

⁴⁾ Az eredetit tekintve megvan fordítva: *mondván am. dicebant és káromlják* részesülőben.

72) De az egyebi *mondnak vala* (dicebant εἶπαν).

73) Melyek *lesznek vala* (fiebant τα γινόμενα).

XXVIII. Fejezet.

74) És *ül vala* (sedebat ἐκάθετο) fellyől rajta.

C) Összetett vagy körülírt múlt függő mondatban.

I. Fejezet.

1) Mert kedig József ő férje igaz volna és nem akarná ötet beadni (cum esset justus et nollet eam traducere ¹⁾ *akarja vala* (voluit ἐβουλήθη) ötet titkon elhadni.

II. Fejezet.

2) És egybegyöjtván a papoknak minden fedelmeket *tudakozik vala* (sciscitabatur ἐπυνθάνετο) ő tőlök.

3) Herodes híván a magosokat, szerelmest *tanolja vala* (didicit ἡκρίβωσεν ²⁾ ő tőlök a csillagnak idejét a mely *tetet vala* ³⁾ nekik.

III. Fejezet.

4) És *megkeresztelkednek vala* (baptizabantur βαπτίζοντο) ő tölő Jordánban, ő bűnöket meggyunván.

V. Fejezet.

5) És ő szája megnyitván *tanejtja vala* (docebat ἐδίδασκεν) őket.

VII. Fejezet.

6) És úgy lön, mikor Jézus megvégezte volna a beszédeket, *csudálkodnak vala* (admirabantur ἐξεπλήσσοντο) a gyölekezetek.

¹⁾ Az első mondatbeli igék a görögben csak részesülőkben vagynak : δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν δειγματίσαι, miket magyarban szinte így fejezhetünk ki : József igaz levén és nem akarván ötet elárulni, körülírva pedig ma ekképen írónk : mivel pedig József igaz volt és nem akarta ötet elárulni : (következik a függő mondat), tehát akarja vala ötet titkon elhagyni. Több helyütt följegyeztem a görög részesülőt a latin teljes mondat mellett.

²⁾ A latinban mind itt, mind az 1-ső sz. alatt perfectum áll.

³⁾ A magyarban a tárgyhöz mérve tökéletesebb az előbbi múlt alakja, mint a latinban, hol az csak múlt (apparuit). A görögben részesülő áll : a föltetzett csillag idejét.

7) És ötet látván *kéri vala* (rogabant *παρεκάλεισαν*).

IX. Fejezet.

8) És jövéjek *esznek vala* egybe (discumbebant *συνανέκειντο*).

9) És e (= ezt) látván a leválták *mondnak vala* (dicebant *ἐλεγον*).

10) És felkelvén Jézus *követi vala* (sequebatur *ἡκολούθησεν*) ötet ő tanejtványival.

XII. Fejezet.

11) És az elővető kenyereket megöttö (= megette), kiket nem *illik vala* (licebat *ἐξὸν ἦν* ¹⁾) neki megenni.

12) Kimenvén kedig a leválták tanácsot *tartnak vala* (faciebant *ἐλαβον* ²⁾) ő ellene.

13) Még ő e beszélvén a gyölekezeteknek, im ő anyja és atyja-fiai *állnak vala* (stabant *εἰστηκισαν* künn).

XXIII. Fejezet.

14) A napon kimenvén Jézus a házból, *ül vala* (sedebat *ἐκάθητο*) a tenger mellett.

15) És jutván ő hazájába, *tanejtja vala* (docebat *ἐδίδασκεν*) őket ő sinagógájokban.

XIII. Fejezet.

16) És leszállván Péter a hajócskából, *jár vala* (ambulabat *περιπατήσειν* ³⁾).

XXV. Fejezet.

17) És im egy cananeai némbéri a vidékből kijöven *ivölt vala* (clamavit ⁴⁾) *ἐκραζεν*).

18) És ő hozjá vépvén, ő tanejtványi *kéri vala* (rogabant *ῥεώ-
τουν*) ötet.

19) És felmenvén a hegyre, *ül vala* (sedebat *ἐκάθητο*).

XVIII. Fejezet.

20) Leesvén kedig a szclga, *kéri vala* (orabat *προσέειπε*) ötet.

¹⁾ A megelőző mondattal együtt igen érdekes. Lásd alább D. 65.

²⁾ A görögben aoristus.

³⁾ A görögben aoristus.

⁴⁾ A latinban perfectum.

- 21) Ki megfogván *megfojtja vala* (suffocabat *ἐπνιγεν*) ötet.
 22) És az ő fele szolgál¹⁾ lecsvén, *kéri vala* (orabat *παρεκάλει*) ötet.

XX. Fejezet.

23) Az elősök kedig jöven azt *alajtják vala* (arbitrati sunt *ἐνόμισαν*²⁾), hogy többet volnának vendök.

24) Vőnek kedig ők is egy pénzt és vevéjek *morognak vala* (murmurabant *ἐγόγγυζον*) a házi atya ellen.

XXI. Fejezet.

25) És mikor hallották volna a papi fedelmek és a leválták ő példabeszédit, megismerék, hogy ő rólok mondana és *keresik vala* (részesülő mind a latinba mind a görögben).

XXIV. Fejezet.

26) És kimenvén Jézus a templomból *megyen vala* (ibat *ἐπορεύετο*).

XXVI. Fejezet.

27) Estve lévén kedig *egybe ül vala* (discumbibat *ἀνέκειτο*) ő tizenket tanejtványival.

28) És bemenvén *ül vala* (sedebat *ἐκάθητο*) a szolgálkkal.

XXVII. Fejezet.

29) És fél térdre térdeplvén ő előttö káromlatot *tesznek vala* (illudebant *ἐρέπαιξαν*).

30) És ő reá hagyapván vevék a nádat és *verik vala* (percutiebant *ἐτυπτον*) ő agyához.

31) És ülvén *örizik vala* (servabant *ἐτήρουν*) ötet.

D) Önhangzós múlt függő mondatban.

M e g j e g y z é s. Már az összetett múltnál is, mint láttuk, a mondatok kétféle osztályát kelle megkülönböztetnünk, az önhangzós múlt pedig, mint legitten látandjuk, négyféle mondatban fordul elő, ú. m.

¹⁾ Szolgatárs, szolgálfél.

²⁾ Se a latinban se a görögben nem imperfectum-

1) *függő mondatban*, 2) más valamely *időkörülményre vonatkozva*, 3) *tartós értelemben*, 4) a fentebbi eseteken kívül *független mondatban is*.

I. Fejezet.

1) Mikor ő anyja Mária volna menesztetett (cum esset desponsata *μνηστευθείσης*) Józsefnek, *leleték* (inventa est *ἐνρήθη*) ő méhében.

2) Ő kedig e(zt) gondolván (haec autem eo cogitante *ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος*) ime úrnak anygala *jelenék* (apparuit *ἐφάνη*).

3) József kedig felkelvén (exsurgens *ἐγερθείς*) álmából, *tön* (fecit *ἐποίησεν*) miként parancsolá ő neki urnak anygala és *vené* (accepit *παρέλαβεν*) és nem *esmeré meg* (non cognoscebat *οὐκ ἔγινωσκεν* ¹⁾).

II. Fejezet.

4) Mikor született volna Jezus (cum natus esset Jesus *τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος*) — ime a magosok *jövének* (venerunt *παρεγένοντο*).

5) Hallván kedig (audiens autem *ἀκούσας δὲ*) Herodes király, *megszomorottaték* (turbatus est *ἐταράχθη*).

6) Kik mikor hallották volna (qui cum audissent *οἱ δὲ ἀκούσαντες*) a királyt, *elmenének* (abierunt *ἐπορεύθησαν*).

7) És bemenvéjek (intrantes *ἐλθόντες*) a házba *lelék* (invenerunt *εἶδον*) a gyermeket és leesvéjek (procidentes *πεσόντες*) *imádnák* (adoraverunt *προσεκύνησαν*) ötöt és ő kencsek megnyitván (apertis thesauris *ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς*) ajánlának (obtulerunt *προσέφεραν*) neki ajándokokat.

8) És felelet véné (responso accepto *χρηματισθέντες*) álmokban, más úton *fordulának meg* (reversi sunt *ανεχώρησαν*).

9) Kik mikor elmentek volna (qui cum recessissent *ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν*) ime úrnak anygala *jelenék* (apparuit *ἐφάνη*).

10) Ki felkelvén (qui consurgens *ὁ δὲ ἐγερθείς*) *vené* (accepit *παράλαβεν*) a gyermeket és *mene* (secessit *ανεχώρησεν*) Egyiptomba

11) Tahát Heródes látván (videns *ιδὼν*), mert megcsalattatott volna a magosoktól, igen *megharagvék* (iratus est *ἐθυμώθη*) és eresztvén *megölö* ²⁾ (occidit *ἀνείλεν*).

12) Heródes meghalván kedig (defuncto autem Herode *τελε-*

¹⁾ Ime itt ez utóbbi latin és görög imperfectumoknak is a magyarban az önhangzós múlt felel meg, mint több más esetben.

²⁾ = *Megöle*.

ντῆσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου) ime urnak angyala *jelenék* (apparuit γαί-
νεται¹⁾).

13) Ki felkelvén (mint 10) és jövö (= jöve, venit εἰσῆλθεν) Izrael földébe.

14) Hallván kedig (audiens autem ακούσας δὲ), hogy Archelaus országlana Judeában . . . *félemék* (timuit ἐφοβήθη) oda menni.

15) És intetvén (admonitus χρηματισθεὶς) álmában, *mene* (secessit ἀνεχώρησεν) Galileának vidékébe.

16) És *jutván* (veniens ἐλθὼν) *lakozék* (habitavit κατώκησεν) a városban.

III. Fejezet.

17) *Látván* kedig a leváltáknak . . . sokit . . . *monda*²⁾ (dixit εἶπεν) nekik.

18) Felelvén kedig Jézus *monda* (dixit εἶπεν).

19) Jézus kedig megkereszteltetvén, legottan *felmene* (ascendit ἀνάβη) a víztől és ime *megnyílnak* (aperti sunt ἡνεώχθησαν) neki mennyek és *látá* (vidit εἶδεν) Istennek lelkét.

IV. Fejezet.

20) És mikor böjtölt volna negyven napokban és negyven éjekben, annakutánna *ehezék* (esuriit ἐπεινάσεν) és hozjá vépvén a kísértő *monda* (dixit εἶπεν) neki.

21) Ki felelvén *monda* (dixit εἶπεν) neki.

22) Mikor kedig hallotta Jézus, hogy János eladatott volna, *mene* (secessit ἀνεχώρησεν) Galileába.

23) És Nazareth nevű város meghagyván, *jövö és lakozék* (venit et habitavit ἐλθὼν κατώκησεν).

24) Járván kedig Jézus . . . *látá* (vidit εἶδεν) két atyafiat és *monda* (ait λέγει³⁾).

25) És azok hálójok meghagyván *követék* (secuti sunt ἠκολούθησαν) ötet. És innen elébb menvén *látá* (vidit εἶδεν) más két atyafiat . . . és *hivá* (vocavit ἐκάλεσεν). Azok kedig hálójok és atyjok meghagyván *követék* (mint föntebb) ötet.

¹⁾ A görögben csak jelen idő van.

²⁾ Nem 'mondá', mert a IX. fejezetben *mondnak* (nem 'mondják') vala és számos helyeken *mondának* nem : *mondák*.

³⁾ A görögben jelen.

V. Fejezet.

26) Látván kedig Jézus a gyölekezeteket *felmene* (ascendit ἀνέβη) a hegyre és mikor leült volna *vépének* (accesserunt προσήλθον) ő hozjá ő tanejtványi.

VIII. Fejezet.

27) Mikor kedig szállott volna Jézus a hegyről, *követék* (secutae sunt ἠκολούθησαν) ötet sok gyölekezetek.

28) És im egy poklos jöven *imádá* (adorabat προσεκύνει *) ötet.

29) És kinyojtván ő kezét *illeté* (tetigit ἥψατο) ötet.

30) Mikor kedig bement volna, *vépék* (accessit προσήλθεν) ő hozjá a centurio.

31) És felevén a centurio monda (ait εἶπη).

32) Hallván kedig ezt Jézus *csudálkodék* (miratus est εθαύμασεν) és monda (dixit εἶπεν).

33) És mikor jutott volna Jézus Péternek házába *látá* (vidit εἶδεν) ő napát fekette . . . és *illeté* (tetigit ἥψατο) ő kezét és *meghagyá* (dimisit ἀφῆκεν) ötet a hideglelet és *felkele* (surrexit ἤγερθη).

34) Estve levén kedig *hozának* (obtulerunt προσήνεγκαν) neki.

35) Látván kedig Jézus sok gyölekezeteket, *parancsolá* (jussit ἐκέλευσεν) ő tanejtványinak.

36) És hozjá vépven egy írástudó monda (ait εἶπεν) neki.

37) És ő a hajócskába felmenvén *követék* (secuti sunt ἠκολούθησαν) ötet.

38) Tahát felkelvén *parancsola* (imperavit ἐπετίμησεν) a szeleknek.

39) És mikor jutott volna Jézus tenger elve, eleibe *kelének* (occurrerunt ὑπήντησαν) neki.

40) És azok kimenvéjek *menének* (abierunt ἀπῆλθον) a disznókba.

41) És a városba jutvájok *meghirdeték* (nuntiaverunt ἀπήγγισαν) mindezeket.

IX. Fejezet.

42) És felmenvén Jézus a hajócskába *mene* tenger elve (transfretravit διεπέρασεν) és *juta* (venit ἦλθεν) ő városába.

43) Látván kedig Jézus azoknak hütöket monda (dixit εἶπεν).

*) Imperfectum mind a latinban mind a görögben.

44) És mikor látta volna Jézus ő gondolatjokat *monda* (dixit εἶπεν).

45) Látván kedig a gyölekezetek *félemének* és *dicsővöiték* (timuerunt et glorificaverunt ἐφοβήθησαν καὶ ἰδοῦσάσαν) Istent.

46) És mikor innen elment volna Jézus *látta* (vidit εἶδεν) egy embert a vámon ülette és *monda* (ait λέγει).

46) És felkelvén *követé* (secutus est ἡκολούθησεν) ötet.

47) És hallván Jézus *monda* (ait εἶπεν).

48) Ezt kedig még ő azoknak beszéllette (illo loquente αὐτοῦ λαλοῦντος) im egy fejedelm *vépék* (accessit προσελθὼν ¹⁾) ő hozjá.

49) És ötet látván *monda* (dixit εἶπεν).

50) Mikor látta volna ott a zajgó népet, *monda* (dicebat ἐλεγεν ²⁾).

51) És mikor a nép onnan kiküldetett volna *bemene* és *fogá* (intravit et tenuit εἰσελθὼν ἐκράτησεν) ő kezét.

52) Jézus innen elmenvén *követék* (secuti sunt ἡκολούθησαν) ötet két vakok.

53) Mikor kedig jutott volna a házba, *vépének* (accesserunt προσῆλθον) ő hozjá.

54) Azok kedig kimenvéjek *meghirdeték* (diffamaverunt διεφήμισαν).

55) Azok kedig kimenvéjek ime *hozának* (obtulerunt προσήνεγκαν) neki embert.

56) És az ördögöt kivetvén *megszólala* (locutus est ἐλάλησεν) a néma. És *csudálkodának* (miratae sunt ἐθαύμασαν) a gyölekezetek.

X. Fejezet.

57) Látván kedig a gyölekezeteket *könyörölő* (= könyörülte misertus est ἐσπλαγχνίσθη) ő rajtok.

58) És egybehíván ő tizenket tanejtványit, *ada* (dedit ἔδωκεν) azoknak hatalmat.

XI. Fejezet.

59) Mikor megvégezte volna a beszédeket, parancsolván ő tizenkét tanejtványinak *elmene* (transiit μετέβη) innen.

¹⁾ A görögben részesülő.

²⁾ Mind imperfectumok.

60) János kedig mikor hallotta volna a kötelekben (fogságban) Krisztusnak művelkedetit, eresztvén kettőt ő tanejtványi közöl *monda* (ait εἶπεν).

61) Azok kedig elmenvéjek *kezde* (coepit ἤρξατο) Jézus mondani.

62) Az időben felelvén Jézus *monda* (dixit εἶπεν).

XII. Fejezet.

63) Ő tanejtványi kedig megéheznék ¹⁾ *kezdének* coeperunt ἤρξαντο gabonafüket szakgatniok.

64) A leváltak kedig látvájok *mondának* (dixerunt εἶπεν).

65) Nem olvastátok-e, mit tött legyen Dávid, mikor *megehezt* és kik ő vele *valának?* ²⁾ Miként *bemene* (intravit εἰσῆλθεν) Istennek házába és az kenyereket megöttö (= megette) ³⁾.

66) És mikor innen elment volna, *juta* (venit ἦλθεν) ő sinagigájokba.

67) Jézus kedig tudván *elmene* (recessit ἀνεχώρησεν) onnaton és *követék* (secuti sunt ἠκολούθησαν) ötet sokak és *megvigasztá* (curavit ἐθεράπευσεν) őket mend. És *parancsolá* (praecepit ἐπετίμησεν) nekik.

68) A leváltak kedig hallván *mondának* (dixerunt εἶπον).

69) Jézus kedig tudván ő gondolatjokat *monda* (dixit εἶπεν) nekik.

70) Ki felelvén *monda* (ait εἶπεν) azoknak.

71) És ő felelvén a neki szólónak *monda* (ait εἶπεν).

XIII. Fejezet.

72) A napon kimenvén Jézus a házból, ül vala a tenger mellett és *gyölekezének* (congregatae sunt συνήχθησαν) ő hozjá sok gyölekezetek.

73) Nap kedig felkelvén *meghevölnének* (aestuaverunt ἐκαυμα-

¹⁾ A görög ἐπείνασαν a mutató mód aoristusában áll és καὶ szócskával köttetik a következő igéhez.

²⁾ Kísérőleg a latinban szintén imperfectum, de a görögben nincs ige: οἱ μετ' αὐτοῦ (= azok ő vele azaz az ő vele levők).

³⁾ Mind az utolsó mondatbeli, „megöttö” (= megette), mind a megelőző *bemene* helyett a latinban csak perfectum áll; tovább pedig: „kiket nem illik *vala*” együttességet látszik kifejezni. Vesd össze B. 54.

θώθη) és mert nem vala gyökerek, *megaszának* (aruerunt ἐξηράνθη) stb.

74) És hozjá vépvén ő tanejtványi *mondának* (dixerunt εἶπαν) neki.

75) Ki felelvén *monda* (αὐτ εἶπεν) azoknak.

76) Vépvén kedig a háziatyának szolgálai, *mondának* (dixerunt εἶπον) neki.

77) Tahát a gyölekezetek(et) eleresztvén *jövö* (= jöve venit ἦλθεν) a házba és *vépének* (accesserunt προσῆλθαι) ő hozjá ő tanejtványi.

78) Mikor megvégezte volna Jézus e példabeszédeket, *elmene* (transiit μετέβη) innen.

XIII. Fejezet.

79) És akarván ötet megfogni, *féle* (timuit ἐφοβήθη) a néptől.

80) És az ő anyjától intetvén *monda* (inquit φησιν).

81) És hozjá vépvén ő tanejtványi *venék* (tulerunt ἦσαν) ő testét és *eltemeték* (sepelierunt ἐθαψαν) azt, és jövéjek *meghirdeték* (nuntiaverunt ἀπήγγειλαν) Jézusnak.

82) Kit mikor hallott volna Jézus, hajócskába menvén *elmene* (secessit ἀνεχώρησεν) onnan.

83) És mikor hallották volna a gyölekezetek *követék* (secutae sunt ἠκολούθησαν) ötet.

84) És kimenvén *látá* (vidit εἶδεν) a sok gyölekezetet és *könyörölö* (misertus est ἐσπλαγχνίσθη) ő rajtok és *megvigasztá* (curavit ἐθεράπευσεν).

85) Estve levén kedig, *vépének* (accesserunt προσῆλθαι) ő hozjá.

86) Menybe tekintvén *megáldá*, *megszegé* és *adá* (benedixit, et fregit et dedit ἐυλόγησεν καὶ κλάσας ἔδωκεν) ő tanejtványinak a tanejtványok kedig (*adák* *) a gyölekezeteknek.

87) És a gyölekezet(et) eleresztvén *felmene* (ascendit ἀνέβη) a hegyre.

88) És ötet látvájok a tengeren járatta *megszomorodának* (turbati sunt ἐταράχθησαν) . . . és féltekben *ivöltének* (clamaverunt ἐκραξάν).

89) Látván kedig a nagy szelet, *félemék* (timuit ἐφοβήθη).

*) Nincs meg se a latinban se a görögben.

90) És mikor elkezdett volna merőlni, *ivöltö* (= ivölte clamarit *ἔκραξεν*).

91) És legottan Jézus ő keze kinyojtván *megragadá* (apprehendit *επιλάβετο*) őtet és monda (ait *λέγει*) neki.

92) És mikor felment volna a hajócskába, *megállá* (cessavit *ἐκόπασεν*) a szél, kik kedig a hajócskában valának, *jövének* és *imádák* (venerunt et adoraverunt *ἐλθόντες προσεκύνησαν*) őtet.

93) És mikor tengeren által mentenek volna, *jutának* (venerunt *ἦλθον*) Genazaretnek földébe.

94) És mikor megesmerték volna őtet . . . *eresztének* (miserunt *ἀπέστειλαν*) ménd a vidék szerint és *hozának* (obtulerunt *προσήνεγκαν*) neki ménden gonoszúl vallókat.

XV. Fejezet.

95) És ő felevén *monda* (ait *εἶπεν*) azoknak.

96) És egybe ő hozzá híván a gyölekezeteket *monda* (dixit *εἶπεν*) nekik.

97) Tahát vépvén ő hozzá ő tanejtványi mondának (dixerunt *λέγουσιν*) neki.

98) És ő felevén *monda* (ait *εἶπεν*)

99) Felevén kedig Péter *monda* (dixit *εἶπεν*).

100) És Jézus innen kimenvén *mene* (secessit *ἀνεχώρησεν*) Tirusnak és Sidonnak vidékébe.

101) Ő kedig felevén *monda* (ait *εἶπεν*).

102) Ki felevén *monda* (mint az imént).

103) Tahát felevén Jézus *monda* (szintén).

104) És mikor innen Jézus elment volna, *juta* (venit *ἦλθεν*) galileabeli tenger mellé.

105) Jézus kedig ő tanejtványi(t) egybehíván, *monda* (dixit *εἶπεν*).

106) És vénén ¹⁾ a hét kenyereket és hálát adván megszégé (fregit *ἐκλασεν*) és *adú* dedít *εδίδου*) ő tanejtványinak és a tanejtványok *adák* (dederunt ²⁾ a népnek.

107) És a gyölekezet(et) eleresztvén *felmene* (ascendit *ἀνέβη*) a hajócskába, és *juta* (venit *ἦλθεν*) Magedonnak vidékébe.

¹⁾ A görög *ἔλαβεν* indicativus.

²⁾ A görögben nincs meg.

- 108) És ő felelvén *monda* (ait εἶπεν) azoknak.
 109) És azok(at) elhagyván *elmene* (abiit ἀπῆλθεν).
 110) És mikor juttak volna ő tanejtványi tenger elve, elfelejtkeztek kenyereket velek venni, *monda* (dixit εἶπεν) azoknak.
 111) Tudván kedig Jézus *monda* (dixit εἶπεν).
 112) Felelvén kedig Simon Péter *monda* (dixit εἶπεν).
 113) És félen vivén Péter, *kezdé* (coepit) ötet megfeddeni.
 114) Ki megfordólván *monda* (dixit εἶπεν) Péternek.
 115) Felelvén kedig Péter, *monda* (dixit εἶπεν).
 116) Ő még e beszéllette im fényes köd *környékezé meg* (obumbravit ἐπεσκέασεν) ötet.
 117) És hallván a tanejtványok ő orczájokra *esének* (cecidierunt ἐπεσαν) és igen *félelemének* (timuerunt ἐφοβήθησαν), és *vépék* (accessit προσήλθεν) ő hozjájok Jézus stb.
 118) Felemelvén kedig ő szemeket, senkit sem *látának* (viderunt εἶδον).
 119) És ök a hegyről leszállván *parancsolá* (praecepit ἐνετείλατο) nekik mondván.
 120) És ő felelvén *monda* (ait εἶπεν).
 121) És mikor jött volna a gyölekezethez, *vépék* (accessit προσήλθεν) ő hozjá egy ember, térden hompolygván.
 122) Felelvén Jézus *monda* (ait εἶπεν).
 123) Ők kedig Galileában nyájaskodván, *monda* (dixit εἶπεν) azoknak Jézus.
 124) És mikor juttak volna Capharnaumba, *vépének* (accesse-runt προσήλθον) Péterhez és mondának dixerunt εἶπεν).
 125) És mikor bement volna a házba, *előlkelé* (praevenit προέφθασεν) Jézus ötet mondván.

XVIII. Fejezet.

- 126) És híván Jézus egy apródot, *állaptatá* (statuit ἔστησεν) ötet ő közepettek és *monda* (dixit εἶπεν).
 127) És mikor kezdett volna számot vetni, *hozaték* (oblatus est προσήχθη) neki egy.
 128) Mikor kedig nem volna miből megadni, *parancsolá* (jus-sit ἐκέλευσεν) ötet ő ura elároltatni.
 129) Könyörölvén kedig a szolgának ura, *elereszté* (dimisit ἀπέλυσεν) ötet és az adósságot *meghagyá* (dimisit ἀφήκεν) neki.

130) A szolga kedig kimenvén, *lele* (invenit εῖρεν) egyet.

131) Látván kedig ő fele szolgálak igen *megszomorodának* (contristati sunt ἐλπιήθησαν) és *jövének* és *megmondák* (venerunt et narraverunt ἐλθόντες διεσάφησαν).

132) És megharagván ő ura *adá* (tradidit παρέδωκεν) ötöt a porosztóknak.

XIX. Fejezet.

133) Mikor megvégezte volna Jézus e beszédeket, *elmene* (migravit μετῆρεν) Galileából és *jutának* ¹⁾ (venit ἦλθεν) Judeának vidékébe Jordán elve és *követék* (secutae sunt ἠκολούθησαν) ötöt sok gyölekezetek és *megvigasztá* (curavit ἐθεράπευσεν) őket.

134) Ki felelvén *monda* (ait εἶπεν) nekik.

135) És mikor ő kezét reájok vette volna, *elmene* (abiit ἐπορεύθη) inneten.

136) Egy ember vépvén ő hozzá, *monda* (ait εἶπεν) neki.

137) Mikor kedig e hős hallotta volna e beszédeket, szomoruan *mene el* (abiit ἀπῆλθεν).

138) Ezek(et) hallván kedig a tanejtványok, igen *csudálkodának* (mirabantur ἐξεπλήσσοντο ²⁾).

139) Tekéntvén kedig Jézus, *monda* (dixit εἶπεν).

140) Tahát felelvén Péter *monda* (mint 139.)

XX. Fejezet.

141) Megszegödvén kedig a művesekkel *ereszté* (misit ἀπέστειλεν) őket ő szölejébe.

142) És kimenvén *láta* (vidit εἶδεν) egyebeket és azoknak *monda* (dixit εἶπεν).

143) Mikor kedig estve lött volna, *monda* (dicit λέγει).

144) És a(z) felelvén . . . *monda* dixit εἶπεν).

145) És Jézus Jéruzsálembe felmenvén, magának (= magánosan) *vevé* (assumsit παρέλαβεν) ő tizenket tanejtványit és *monda* (ait εἶπεν).

146) Felelvén kedig Jézus *monda* (dixit εἶπεν).

147) És hallván a tizen, *méltatlankodának* (indignati sunt ἡγανάκησαν).

¹⁾ A fordító hibázott a többessel.

²⁾ Imperfectumok.

148) És azok Jerichóból kimenvén *követék* (secuta est ἡκολούθησεν) ötöt sok győlekezetek.

149) Két vak ülven az útfélen, *hallák* (audierunt ἀκούσαντες — részesülő), hogy Jézus menne, és *ivöltének* (clamaverunt ἐκραξεν).

150) Könyörölvén kedig Jézus ő rajtok, *illeté* (tetigit ἥψατο) ő szemeket, és legottan *látának* (viderunt ἀνέβλεψαν) és *követék* ötöt.

XXI. Fejezet.

151) És mikor közelejtett volna Jézus Jerusálemhez tehát Jézus *ereszté* (misit ἀπέστειλεν) ő két tanejtványit.

152) A tanejtványok kedig elmenvén *tőnek* (fecerunt ποιήσαντες — részesülő) miként *parancsolt vala* *) nekik Jézus stb.

153) Látván kedig a papi fedelmek a csudákat, kiket tött *méltatlankodának* (indignati sunt ἡγανάκησαν) és *mondának* (dixerunt εἶπον).

154) És azok(at) meghagyván a városból el *kimene* (abiit ἐξῆλθεν).

155) Reggel kedig megfordólván a városba, *megelhő* (= megéhüle esuriit ἐπεινασεν).

156) És látván egy figefát . . . *mene* (venit ἦλθεν) ő hozzá és semmit sem *lele* (invenit εὔρεν) ő rajta és *monda*.

157) És látván a tanejtványok *csudálkodának* (mirati sunt ἐθαύμασαν).

158) Felelvén kedig Jézus, *monda* (ait εἶπεν).

159) És mikor jutott volna a templomba *vépének* (accesserunt προσῆλθον) ő hozzá a papi fedelmek.

160) Felelvén Jézus *monda* (dixit εἶπεν).

161) És felelvén Jézusnak, *mondának* (dixerunt εἶπον).

162) És vépvén *monda* (dixit εἶπεν) az előlsőnek.

163) A(z) kedig felelvén *monda* (ait εἶπεν).

164) Annakutána kedig poenitentiára rezzedvén *elmene* (abiit ἀπῆλθεν).

165) Vépven kedig a másodhoz *monda* (dixit εἶπεν).

166) És a(z) felelvén *monda* (ait εἶπεν).

167) Mikor kedig a gymölcsözetnek ideje elközelejtett volna, *ereszté* (misit ἀπέστειλεν) ő szolgálait stb.

*) Előbbi múlt az elbeszélés természetéhez képest, a latin perfectum (praecepit) ellenére.

168) A vinczellérek kedig látván ő fiát, *mondának* (dixerunt εἶπον).

169) És megfogván ötet, a szőlőből *kiveték* (ejecerunt ἐξέβαλον) és *megölék* (occiderunt ἀπέκτειναν).

170) És mikor hallották volna a papi fedelmek és a leválták ő példabeszédit, *megismerék* (cognoverunt ἔγνωσαν), hogy ő rólok mondana.

XXII. Fejezet.

171) És felelvén Jézus *monda* (dixit εἶπεν) esmeg példabeszédekben.

172) De a király, mikor hallotta volna *megharagvék* (iratus est ὠργίσθη) stb.

173) És kimenvén ő szolgálai, *egybegyöjtének* (congregaverunt συνηγαγον) mindeneket, kiket *lelének* (invenerunt εὑρον) stb.

174) Tahát elmenvén a leválták tanácsot *tartának* (inierunt ἔλαβον).

175) Megesmervén kedig Jézus ő álnokságokat, *monda* (ait εἶπεν).

176) És (ezt) hallván *csudálkodának* (mirati sunt ἐθαύμασαν) és ötet meghagyván *elmenének* (abierunt ἀπῆλθον).

177) És az elő feleséget vevén *meghala* (defunctus est ἐτελεύτησεν) és nem valván magzatot *hagyá* (reliquit ἀφῆκεν) ő feleségét ő atyjafiaiinak.

178) Felelvén kedig Jézus *monda* (ait εἶπεν).

179) És hallván a gyölekezetek *csudálkodának* (mirabantur ἐξεπλήσσοντο *).

180) A leváltak kedig hallván . . . *egybegyöülének* (conveniunt συνήχθησαν) és egy törvénytudó *kérdé* (interrogavit ἐπηρώτησεν).

XXIII. Fejezet.

181) Hányszer *akartam* te fiaidat egybegyöjtenem és nem *akarád* (noluisti ἠθέλησατε).

XXIII. Fejezet.

182) Megyen vala és *vépének* (accesserunt προῆλθον) ő hozzá ő tanejtványi.

*) Imperfectum mindakettő, a magyarban pedig önhangzós múlt, épen úgy mint föntebb a 176. pont alatt, de itt perfectum és aoristus mellett.

183) Ő kedig felelvén *monda* (dixit εἶπεν).

184) Ő kedig Olivetnak hegyén ülette, *vépének* (mint 182.) ő
ő hozzá titkon ő tanejtványi.

185) És felelvén Jézus *monda* (mint 183.)

XXV. Fejezet.

186) Kik vevén a lámpásokat *kimenének* (exierunt ἐξῆλθον).

187) Az öt balgatógok vevén ő lámpásokat, nem *vőnek* (sumse-
runt ἔλαβον) olajt, de az ildomosok *vőnek* (acceperunt).

187) Késvén kedig a vőlegény mend *elszunyodozának* (dormi-
taverunt ἐνύσταξαν) és *elalúnak* (dormierunt ἐκάθενδον).

188) És ő felelvén *monda* (ait εἶπεν).

189) És művelkedvén *nyere* (lucratus est ἐκέρδησεν) a felett
más ötöt.

190) Elmenvén földbe *ásá* (fodit ὠρύξεν) és *elrejté* (abscondit
ἐκρυψεν) ő urának pénzét.

191) És ő hozzá vépvén, . . . még más ötöt *vűn* (obtulit προσ-
ήνεγκεν) neki.

192) Hozjá vépvén . . . *monda* (ait εἶπεν).

193) Felelvén kedig ő ura, *monda* (dixit εἶπεν).

XXVI. Fejezet.

194) Mikor megvégezte volna Jézus mend e beszédeket, *monda*
(dixit εἶπεν)

195) Tahát egybegyülekeztek a papok fedelmi . . . és tanál-
csot *tartának* (consilium fecerunt συνεβουλεύσαντο).

196) Mikor kedig Jézus volna Betániában . . . hozzá *vépék*
(accessit προσῆλθεν) egy nemberi.

197) Látván kedig a tanejtványok *méltatlankodának* (indignati
sunt ἠγανάκτησαν).

198) Tudván kedig Jézus, *monda* (ait εἶπεν).

199) És mikor ennének, *monda* (dixit εἶπεν).

200) És ő felelvén *monda* (ait εἶπεν).

201) Felelvén kedig Júdás, ki ötet elárolá, *monda* (dixit εἶπεν).

202) Azokkal kedig Jézus vacsorálatta *vevé* á kenyeret és *meg-
lddá* és *megszegé* (accepit Jesus panem et benedixit ac fregit λαβὼν
ὁ Ἰησοῦς ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν) stb.

203) És dicséret(et) mondván *kimenének* (exierunt ἐξῆλθον).

204) Felelvén kedig Péter *monda* (ait εἶπεν).

205) És vele vévén Pétert . . . *kezde* (coepit) szomorodni.

206) És kevesenné elébmenvén esék (procidit ἐπεσεν) ő orczájára.

207) És azok meghagyván, esmeg *elmene* és *imádkozék* (abiit et oravit ἀπελθὼν προσηύξατο).

208) Még ő e beszéllette, im *eljövő* (= jöve venit ἦλθεν) Judás, a tizenkettő közzől egy.

209) És szorgalmast vépvén Jézushoz *monda* (dixit εἶπεν) . . . és *megápolá* (oculatus est κατεφίλησεν) ötet.

209) Kiterjesztvén ő kezét, *kivevé* (exemit ἀπέσπασεν) a kést és csapván a papok fedelme szolgájához *elvága* (amputavit ἀφείλεν) ő fülét.

210) A tanejtványok ötet meghagyván *elfutának* (fugerunt ἐφύγον).

211) És azok megfogván Jézust *vivék* (duxerunt ἀπήγαγον) ötet Caifáshoz.

212) Keresnek vala hamis tanóságot . . . és nem *lelének* (non invenerunt οὐχ εὑρον).

213) És azok felelvén *mondának* (dixerunt εἶπον).

214) Ő kedig az ajtón kimenette *látá* (vidit εἶδεν) ötet más leány és *monda* (ait λέγει).

215) És kevésbé vártatván *vépének* (accesserunt προσελθόντες) ő hozzá . . . és *mondának* (dixerunt εἶπον).

216) És kimenvén *síra* (flevit ἐκλαυσεν).

XXVII. Fejezet.

217) Holval levén kedig tanácsot *tartának* (inierunt ἐλαβον). És megkötozván *elvivék* (adduxerunt ἀπήγαγον) és *adák* (tradiderunt παρέδωκαν).

218) Látván Júdás hogy kárhozott volna poenitentiára vitetvén *megvivé* (retulit ἐστρεψεν).

218) És az ezüst pénzeket a templomban levetvén *elmene* (recessit ἀνεχώρησεν) és elmenvén kötéllel ön magát *felakasztá* (suspendit ἀπήγγαστο).

219) Vevén a harmincz ezüst pénzeket *mondának* (dixerunt εἶπεν).

220) Tanács(ot) tartván kedig *vevék* (emerunt ἡγόρασαν) azokkal egy fazokasnak földét.

221) Mikor vádoltatnék a papok fejedelmitől . . . semmit sem *felele* (respondit ἀπεκρίνατο).

222) Azért azok egybe gyölegezvéjek *monda* (dixit εἶπεν) azoknak Pilátus.

223) Ő az ítélő székben ülette kedig *ereszte* (misit ἀπέστειλεν) ő hozzá ő felesége.

224) Felelvén azért a fejedelm *monda* (ait εἶπεν) azoknak.

225) viz(et) vevén, a nép előtt *megmosá* (lavit ἀπενίψατο) ő kezét.

226) És felelvén mend a nép *monda* (dixit εἶπεν).

227) Jézust kedig megostoroztatván, nekik *adá* (tradidit παρέδωκεν).

228) És levetkeztetvén ötet veres paláttal *környékezők meg* (circumdederunt περιέθηκαν).

229) És miután megkáromlották volna ötet, *levetkeztették* (exuerunt ἐξέδυσαν) ötet a palástból és *elvivék* (duxerunt ἀπήγαγον).

230) Kimenvén kedig *lelének* (invenerunt εὑρον) egy cireniabeli embert. Ezt *kénszereiték* (angariaverunt ἡγγάρευσαν) stb.

231) És mikor kóstolta volna, nem *akara* (noluit οὐκ ἠθέλησεν) innia.

232) Miután kedig megfeszítették volna ötet, *megoszták* (diviserunt διμερίσαντο) ő ruháját.

233) És ő ügyét megírván ő feje felire *veték* (imposuerunt ἐπέθηκαν).

234) És legottan azok közzől egy elfutván, *vön* egy szovárványt és *betölté* (acceptam spongiam implevit λαβὼν σπόγγον πλήσας τε).

235) Jézus kedig esmeg ivöltvén nagy szóval, *elereszté* (emisit ἀφῆκεν) ő lelkét.

236) A centurio kedig és kik ő vele valának, . . . látván a földindolatot . . . igen *megfélelemének* (timuerunt ἐφοβήθησαν).

237) Mikor kedig estve lőtt volna, jövő (= jöve venit ἦλθεν) néminemő kazdag ember.

238) És Jósef a testet vevén *betakará* (involvit ἐνετύλιξεν) azt tiszta gyolcsba és *helyheté* (posuit ἔθηκεν) azt ő uj koporsójába és *hengereite* (advolvit) nagy követ a koporsó ajtára és *elmene* (abiit ἀπήλθεν).

239) Azok kedig elmenvén és a követ megjegyezvén, *megkörnyékezők* (munierunt ἡσφαλίσαντο) a koporsót az örizőkkel.

XXVIII. Fejezet.

240) Kik mikor elmentek volna, ím némelyek *jövének* (venerunt) az városba és *meghirdetéek* (nunciaverunt ἀπήγγειλαν) a papi fejedelmeknek mend, melyek löttek vala.

241) És egybegyölekezvén a vénekkel, tanácshoz fogván, sok pénzt *adának* (dederunt ἔδωκαν) a vitézeknek.

242) És azok a pénzt *vevén úgy tőnek* (fecerunt ἐποίησαν), miként tanejtattak vala.

243) És látván *imádnák* (adoraverunt προσεκύνησαν) ötet.

244) És ő hozjájok vépvén Jézus *beszélle* (locutus est ἐλάλησεν) nekik.

E) *Önhangzós múlt vonatkozva valamely idő körülményre.*

III. Fejezet.

1) *A napokban jövö* (= jöve venit παραγίνεται ¹⁾) János baptista.

2) *Tahát* ²⁾ *jövö* (mint az imént) Jézus Galileából.

3) *Tahát elhagyá* (tunc dimisit τότε ἀφίησιν) ötet.

III. Fejezet.

4) *Tahát Jézus viteték* (tunc ductus est τότε ἀνήχθη) a kietlenbe.

5) *Tahát véné* (tunc assumptus τότε παραλαμβάνει) ötet és *állatá* (statuit ἔστησεν) ötet a templomnak tetejére és *monda* (dixit λέγει).

6) *Esmeg véné* (mint 5.) és *mutatá* (ostendit δεικνυσιν) . . és *monda* (dixit εἶπεν).

7) *Tahát monda* (dicit λέγει ³⁾) neki Jézus.

8) *Tahát meghagyá* (reliquit ἀφίησιν) ötet az ördög és ím angyalok *vépének* (accesserunt προσήλθον).

9) *Ennek utána kezde* (coepit ἤρξατο) Jézus predikálni.

¹⁾ A görögben nyilván jelen, a latin lehet jelen is múlt is; de figyelne, más hasonló körülményes mondatokra is, például alább az 5. pont alatt, inkább múltnak veendő; azonban a 7. pont alatt a latin is jelen.

²⁾ 'Tahát' az egész codexben, tunc' (akkor, görögül: τότε) értelemben használtatik.

³⁾ Mind a kettő jelen.

VIII. Fejezet.

10) És *im* üvöltének (ecce clamaverunt ἰδοὺ ἐκραξαν).

11) És *im* (ecce) mind a város *kijűvö* (= jöve exiit ἐξῆλθεν).

IX. Fejezet.

12) És *im* némelyek *mondának* (dixerunt εἶπεν).

13) *Tahát monda* (tunc ait τότε λέγει) a köszvényesnek.

14) *Tahát vépének* (accesserunt προσέρχονται) ő hozzá.

15) És *im* egy némbéri *vépék* (accessit προσελθοῦσα) ő hozzá és *illeté* (tetigit ἥψατο) ő ruhájának peremét.

16) És *megvigaszték* (salva facta est ἐσώθη) a némbéri azon *üdöben*.

17) *Tahát illeté* (tetigit ἥψατο) ő szemeket. És *megnyílék* (aperti sunt ἡνεώχθησαν) ő szemek.

X. Fejezet.

18) *Tahát* *) *monda* (dicit λέγει) ő tanejtványinak.

XI. Fejezet.

19) *Tahát kezdé* (coepit ἤρξατο) szidalmazni mend a városokat.

XII. Fejezet.

20) Az *üdöben mene* (abiit ἐπορεύθη) Jézus.

21) *Tahát monda* (ait λέγει) az embernek : Nyójd ki te kezedet, és *kinyójtá*, és *megvigaszték* (extendit et restituta est sanitati ἐξέτεινεν καὶ ἀπεκατεστάθη ὑγιής).

22) *Tahát hozaték* (oblatus est προσήνεγκαν) neki egy ördögös vak és néma és *megvigasztá* (curavit ἐθεράπευσεν) őtet.

23) *Tahát monda* (dixit εἶπεν) neki némely.

XIII. Fejezet.

24) Az *üdöben hallá* (audivit ἤκουσεν) negyedlő Herodes Jézusnak hírét és *monda* (ait εἶπεν) ő gyermekinek.

25) Heródesnek kedig létele napján *szökdösö* (= szökdöse saltavit ὠρχήσατο) Herodiadisnak lyánya, . . . és *kelleték* (placuit ἤρρεσεν) Herodesnek azért esével (esküjével) *fogadá* (pollicitus est ὡμολόγησεν) neki.

*) A körülményt jelentő szó további megjelölését elhagytam.

26) Az éjnek kedig negyed vigiliája koron *jövö* (= *jöve venit ἦλθεν*) ő hozóják.

27) És legottan Jézus *szólala* (*locutus est ἐλάλησεν*) nekik mondván.

XV. Fejezet.

28) Tahát *vépének* (*accesserunt προσέρχονται*) ő hozjá.

29) És *megvigaszék* (*sanata est ἰάθη*) ő lyánya *azon időben*.

XVI. Fejezet.

30) Ennek utánna *kezdé* (*coepit ἤρξατο*) Jézus jelengetni.

31) Tahát Jézus *monda* (*dixit εἶπεν*).

XVII. Fejezet.

32) És hatod napok után *vené* (*assumit παραλαμβάνει* ¹⁾) Jézus Pétert és *vivé* (*ducit ἀναφέρει* ²⁾) azokat igen magas hegyre magának (= magánosan) és *megváltozék* (*transfiguratus est μεταμορφώθη* ³⁾) ő előttök és *megfénylék* ő orcája stb.

33) Tahát *megérték* (*intellexerunt συνήκαν*) a tanejtványok.

34) Tahát *vépének* (*accesserunt προσελθόντες* — részesülő) Jézushoz a tanejtványok titkon és *mondának* (*dixerunt εἶπεν*).

XVIII. Fejezet.

35) Az időben *vépének* (*accesserunt προσῆλθον*) Jézushoz ő tanejtványi, mondván.

36) Tahát *vépék* Péter ő hozjá és *monda* (*accedens — dixit προσελθὼν — εἶπεν*).

37) Tahát *hivá* (*vocavit προσκαλεσάμενος* — részesülő) azt ő ura és *monda* (*ait λέγει*) neki.

XIX. Fejezet.

38) Tahát *hozatdnak* (*oblati sunt προσηρέχθησαν*) neki apródok.

XX. Fejezet.

39) Esmeg kedig *kimene* (*exiit ἐξελθὼν* — részesülő) hatod és kilenczed időkoron és *tön* (*fecit ἐποίησεν*) még ugyan.

¹⁾ Jelen mind a latin mind a görög.

²⁾ Szintén jelen mind a kettő.

³⁾ Ezek már múltak a következőkkel együtt.

40) De tizenegyed idő koron *kimene* (mint 39.) és *lele* invenit *εῖρεν*) egyebeket állattok és *monda* (dicit *λέγει*).

41) Azért mikor *jövének* (venissent ¹⁾ *ελθόντες*) ök es egy pénzt *vőnek* (acceperunt *ἔλαβον*).

42) Tahát *vépék* (accessit *προσῆλθεν*) ő hozjá.

XXI. Fejezet.

43) És a figefa legottan *megasza* (arefacta est *ἐξηράνθη*).

XXII. Fejezet.

44) Tahát *monda* (ait *λέγει*) ő szolgálainak.

45) A napon *vépének* (accesserunt *προσῆλθον*) ő hozjá a saduceusok és *kérdék* (interrogaverunt *ἐπηρώτησαν*) ötöt.

46) Méndenek után a némbéri is *meghala* (defuncta est *ἀπέθανεν*).

XXIII. Fejezet.

47) Tahát Jézus *beszélla* (locutus est *ἐλάλησεν*).

XXIV. Fejezet.

48) Mend a napiglan, melyen Noe *bemene* (intravit *εἰσῆλθεν*) a bárkába, és nem *esmerék meg* (cognoverunt *ἐγνώσαν*) mignem *eljövö* (= jöve venit *ἦλθεν*) a vízőzön és méndeneket *elvön* (tulit *ἤρεν*).

XXV. Fejezet.

49) Éfél koron kedig *lön* (factus est *ἐγένετο*) ivöltés.

50) Tahát *felkelének* (surrexerunt *ἠγέρθησαν*) mend a szüzek és *megkészejték* (ornaverunt *ἐκόσμησαν*) ő lámpásokat.

51) Men(d)től utólbszer kedig az egyéb szüzek is *eljövének* (veniunt *ἐρχονται* ²⁾).

52) Tahát *felelének* (respondebunt *ἀποκριθήσονται* ³⁾).

XXVI. Fejezet.

53) Tahát a tizenkettő közzöl egy *elmene* (abiit *πορευθείς* — részesülő) és *monda* (ait *εἶπεν*).

¹⁾ Íme az sem példa nélküli, hogy a 'mikor' (cum) után is nem kapcsoló, hanem mutató mód használtatik codexiünkben.

²⁾ Jelen mind a kettő. — ³⁾ Latin- és görögben jövő, a magyar fordító alkalmasint elhibázta az időt, alább már 'felel' (jelen a jövőben) olvasható.

54) A pogácsaételnek kedig előnapján *vépének* (accesserunt προσῆλθον) a tanejtványok Jézushoz.

55) Tahát *monda* (dicit λέγει) Jézus azoknak.

56) Tahát *juta* (venit ἔρχεται) Jézus azokkal a faluba.

57) Tahát *monda* (ait λέγει) azoknak.

58) Esmeg másodszor *elmene* és *imádkozék* (abiit et oravit ἀπελθὼν προσήγατο).

59) Tahát *jövö* (= jöve venit ἔρχεται) ő tanejtványihoz (és *lelé* őket alattok' nincs az eredetiben) és *monda* (dicit λέγει) azoknak : Alogyatok immár.

60) Tahát hozjá *vépének* (accesserunt προσελθόντες) és kezeket Jézusra *veték* (injecerunt ἐπέβαλον) és *megfogák* (tenuerunt ἐκράτησαν) ötet.

61) Tahát *monda* (ait λέγει).

62) Az időben *monda* (dixit εἶπεν) Jézus a gyölekezeteknek.

63) Men(d)től utólszer kedig *jövének* (venerunt προσελθόντες) két hamis tanók és *mondának* (dixerunt εἶπον).

64) Tahát a papok fejedelme *megszakasztá* (scidit διέρρηξεν) önön ruháját.

65) Tahát *pökének* (exspuerunt ἐνέπτυσαν) ő orczájára.

66) Esmeg esével *megtagadá* (negavit ἡρνήσατο).

67) Tahát *kezde* (coepit ἤρξατο) szidalmazni.

68) És legottan kakas *szóla* (cantavit ἐφώνησεν).

69) Tahát *monda* (dicit λέγει) neki Pilatus.

70) Tahát *elereszté* (dimisit ἀπέλυσεν) azoknak Barrabást.

71) A hatod időtől fogván kegig *lőnek* factae sunt ἐγένετο) setétségek mend a földön kilenczed ideiglen.

72) És im a templomnak soporláha (= superlátja) ketté *sza-*
kada (scissum est ἐσχίσθη) és a föld *megindula* (mota est ἐσεισθη) stb.

73) Tahát Pilatus *parancsolá* (jussit ἐκέλευσεν).

74) A másod napon kedig . . . *egybegyötlének* (convenerunt συνήχθησαν) a papok fedelmi.

XXVIII. Fejezet.

75) Az innepnek estin . . . *jövö* (= jöve venit ἦλθεν) Magdolnai Mária.

76) És im *lőn* (factus est ἐγένετο) nagy földindolás.

77) És im Jézus azoknak *eleibe kele* (occurrit ἀπήντησεν).

F) Önhangzós múlt, tartós értelemben.

II. Fejezet.

- 1) És azok *mondának* (dixerunt εἶπεν).
- 2) Hol *vala* (erat ἦν) a gyermek.
- 3) És *vala* (mint 2.) ott, Herodes megholtiglan.
- 4) Megöle minden gyermekeket, kik *valának* (erant ³⁾) Judeának Betlehemében.
- 5) És nem *akara* (noluit ³⁾) οὐκ ᾔθελεν) megvigasztaltatni.

III. Fejezet.

- 6) *Monda* (ait εἶπεν) neki Jézus.
- 7) Ő étke *kedig vala* (mint 2.)

VII. Fejezet.

- 8) Mert *vala* (mint 2.) őket tanejtó.

VIII. Fejezet.

- 9) És *monda* (ait λέγει) neki.
- 10) És *monda* (dixit εἶπεν).
- 11) És *monda* (dicit λέγει) neki Jézus.
- 12) Más *kedig* ő tanejtványi közöl *monda* (ait εἶπεν).
- 13) Jézus *kedig monda* (ait λέγει) annak.
- 14) És *monda* (dicit λέγει) nekik Jézus.
- 15) És *monda* (ait εἶπεν) azoknak.
- 16) *Vala* (erat ἦν) *kedig* nem messze ő tőlök.

¹⁾ T. i. az itt következő példákbeli múltak vagy egyenesen és a legtöbb esetben latin imperfectumnak felelnek meg, vagy egyébként is oly természetűek, hogy azok valósággal tartós értelmet fejeznek ki; így például *monda* számos esetben a latin perfectum mellett görög imperfectummal (εἶπεν) adatik, de adatik igen gyakran mind a görögben mind a latinban jelenel is (dicit λέγει), bizonyosságul, hogy a nyelvérvzés itt is tartósságot szeret megjelölni; minthogy a jelenek a tartós időkhöz számíttatnak. Lukácsnál a latin is többnyire imperfectum : dicebat.

²⁾ A görögben mint több más helyeken is nincs létige, hanem ezen egész mondat helyett csak ez áll : τοὺς ἐν Βηθλεὲμ, mi magyarul ily formán volna : a Bethlehembelieket.

³⁾ Alább (82.) imperfectum : nolebant

IX. Fejezet.

- 17) És e hír *meghírvélek* (exiit ἐξήλθεν) mend a földön.
 18) És *monda* (dicit λέγει).
 18) Mondának (dicunt λέγουσιν) neki.

X. Fejezet.

- 20) Mert *valának* (erant ἦσαν) gyetrettek.

XI. Fejezet.

21) Mű vigaságos éneket *éneklénk* (cecinimus ὑψώσαμεν) tünettek és nem *szükétek* (saltastis ὠρχήσασθε), mű kedig szomoró éneket *éneklénk* lamentavimus ἐθρηνήσαμεν) és nem *sírátok* (planxistis ἐκόψασθε).

XV. Fejezet.

- 22) És ő *monda* (dixit εἶπεν) nekik.
 23) És kik ő vele *valának* (erant οἱ μετ' αὐτοῦ).
 24) Sem azoknak kik ő vele *valának* (erant).
 25) Ő kedig *monda* (mint 22.) nekik.

XIII. Fejezet.

26) Mert nem *vala* (quia non habebant διὰ τὸ μὴ εἶχεν) földnek mélyisége.

- 27) Mert nem *vala* (mint 26.) gyökerek.
 28) És *monda* (ait εἶπεν) azoknak.
 29) A szolgák kedig *mondának* (dixerunt λέγουσιν) neki.
 30) Egyéb példabeszédet *beszéllé* (locutus est ἐλάλησεν) nekik mondván.

31) Mend ezeket *beszéllé* (mint 30.) a gyölekezeteknek példa-beszédekben).

- 32) Jézus kedig *monda* (dixit εἶπεν).

XIII. Fejezet.

- 33) Jézus kedig *monda* (dixit εἶπεν) nekik.
 34) Ki *monda* (ait εἶπεν).
 35) Az evőknek kedig száma *vala* (fuit).
 36) Estve levén kedig önmaga ottan *vala* (erat ἦν).
 37) Mert a szél, ellen (= ellenkező) *vala* (erat ἦν).
 38) És ő *monda* (ait εἶπεν).

39) És *monda* neki (ait λέγει).

40) Kik kedig a hajócskában *valának* (erant).

XV. Fejezet.

41) És ő *monda* (dixit εἶπεν).

42) És a(z) *monda* (mint 41.)

43) És *felmagasztaták* (magnificabant ἐδόξασαν) Izraelnek Istenét.

44) És *mondának* (dicunt λέγονσιν) neki a tanejtványok.

45) És Jézus *monda* (ait λέγει).

46) És azok *mondának* (dixerunt εἶπον).

47) *Valának* (erant ἦσαν) négyszer ezer emberek.

XVI. Fejezet.

48) És azok *mondának* (dixerunt εἶπον).

49) *Monda* (dicit λέγει) azoknak Jézus.

XVII. Fejezet.

50) *Monda* (dixit λέγει) azoknak.

51) És ő *monda* (ait λέγει).

52) És a(z) *monda* (dixit εἰπόντος — részesülő).

53) *Monda* (dixit εἶπη) annak Jézus.

54) *Monda* (dicit λέγει) annak Jézus.

XIX. Fejezet.

55) *Mondának* (dicunt λέγονσιν) neki.

56) És *monda* (ait λέγει) azoknak Jézus.

57) *Mondának* (mint 55.) neki ő tanejtványi.

58) Ki *monda* (dixit εἶπεν) azoknak).

59) De Jézus *monda* (mint 58.) ő nekik.

60) Ki *monda* (mint 58.)

61) A(z) *monda* (dicit λέγει).

62) Jézus kedig *monda* (dixit εἶπη).

63) *Monda* (mint 61.) neki a hős.

64) És *monda* (ait λέγει) neki Jézus.

65) Mert *valának* (erat enim habens ἦν γὰρ ἔχων) sok valali (= vagyoni).

66, 67) Jézus kedig *monda* (mint 58).

XX. Fejezet.

- 68) *Mondának* (dicunt λέγουσιν) neki.
 69) *Monda* (dicit λέγει).
 70) *Ki monda* (dixit εἶπεν).
 71) *Az monda* (ait εἶπεν).
 72) *Mondának* (dicunt λέγουσιν) neki.
 73) *Monda* (ait λέγει) azoknak.
 74) *És monda* (ait εἶπεν).
 75) *És kihányá* (ejiciebat ἐξέβαλεν) ménd az árolókat.

XXI. Fejezet.

- 76) *És monda* (dicit λέγει) nekik.
 77) *Jézus kedig monda* (dixit λέγει).
 78) *És ő monda* (ait εἶπη).
 79) *Egy néminemő embernek vala* (habebat εἶχεν) két fia.
 80) *Mondának* (dicunt λέγουσιν) neki.
 81) *Monda* (dicit λέγει) azoknak.
 82) *Vala* (erat ἦν) ember házi atya.

XXII. Fejezet.

- 83) *És nem akarának* (nolebant οὐκ ἠθέλον).
 84) *A kik hivatalosok valának* (erant).
 85) *És monda* (ait λέγει) annak.
 86) *És Jézus monda* (mint 85.).
 87) *Mondának* (dicunt λέγουσιν) neki.
 88) *Valának* (erant ἦσαν) kedig münálunk heten atyafiak.
 89) *Monda* (ait εἶπη) annak Jézus.

XXIV. Fejezet.

- 90) *Miként a vízözön előtt való napokban valának* (erant ἦσαν) evők és ivók.

XXV. Fejezet.

- 91) *A balgatagok kedig mondának* (dixerunt εἶπον).
 92) *Felelének* (responderunt) az ildomosok.
 93) *És kik készek valának* (erant).
 94, 95) *Monda* (ait εἶπη) annak ő ura.

XXVI. Fejezet.

- 96) És Jézus *monda* (dixit εἶπεν).
 97) *Monda* (ait λέγει) annak.
 98) Te *mondád* (dixisti εἶπας).
 99) *Monda* (ait εἶπῃ) neki Jézus.
 100) *Monda* (ait λέγει) neki Péter.
 101) És *monda* (dicit λέγει) Péternek.
 102) De Jézus *monda* (dixit εἶπεν).
 103) És a papok fedelme *monda* (ait εἶπεν).
 104) *Monda* (dicit λέγει) annak Jézus).
 105) Te is a galileai Jézussal *valád* (eras ἦσθα).
 106) Te *mondád* (dixisti εἶπας).

XXVII. Fejezet.

- 105) És azok *mondának* (dixerunt εἶπον).
 107) *Monda* (dicit εἶπῃ) neki Jézus : Te *mondod*.
 108) És azok *mondának* (dixerunt εἶπον).
 109) *Monda* (dicit λέγει) azoknak Pilatus.
 110) *Mondának* (dicunt λεγουσιν) mend.
 111) *Monda* (ait εἶπῃ) azoknak a fejedelm.
 112) És kik ő vele *valának* (erant).
 113) Bizon Istennek fia *vala* (erat ἦν) ez.
 114) *Valának* (erant ἦσαν) kedig és ott sok asszony népek.
 115) *Valának* (erat ἦν) kedig ott Magdolnai Mária és a más Mária.
 116) *Monda* (ait εἶπῃ) azoknak Pilátus.

XXVIII. Fejezet.

- 117) *Vala* (erat ἦν) kedig ő személye, miként villámat.

G) *Önhangzós múlt a föntebbi eseteken kívül független mondatban*)*.

XXI. Fejezet.

- 1) Abraham *szülé* (genuit ἐγέννησεν) Izsákot Jákób ke-
 dig *szülé* Józsefet.

*) Ezen egyetlen egy szakasz az, melynek példái, az egésznek kevesebb mint egy tized része, a szigorú szabatosságnak meg nem felelnek ;

2) Kitől születék (natus est ἐγενήθη) Jézus.

3) Míg nem szülé (peperit ἔτεκεν) ő előlött fiát és hívá (vocalit ἐκάλεσεν) ő nevét Jézusnak.

II. Fejezet.

4) Mert látók (vidimus εἶδομεν) ő csillagát és jövének (venimus ἤλθομεν).

III. Fejezet.

5) Nép láta (vidit εἶδεν) nagy világot és világ támadá (orta est ἀνέτειλεν) nekik.

VII. Fejezet.

6) És úgy lön *) (factum est ἐγένετο).

VIII. Fejezet.

7) És mend a csorda mene (abiit ὤρμησεν) a tengerbe és meghalának (mortui sunt ἀπέθανον) a vizekbe.

8) A pásztorok kedig elfutának (fugerunt ἔφυγον).

IX. Fejezet.

9) És felkele (surrexit ἡγέρθη) a leány.

X. Fejezet.

10) Ki is elárolá (tradidit παραδούς — részesülő) ötet.

11) E tizenkettőt ereszté (misit ἀπέστειλεν).

XII. Fejezet.

12, 13) Egyéb példabeszédet vete (proposuit παρέθηκεν) azoknak, mondván.

14) És ez úgy lön (factum est ἐγένετο).

15) És nem tön (fecit ἐποίησεν) ott sok jószágokat ő hűtlenségekért.

sőt még ezek közt is lehetnek oly múltak, melyek vagy tartósságra vonatkoznak, vagy némileg más múlttól függenek, de ily szerfölötti finomságukra már nem akarek kiterjeszkedni, mert csak ugyan nagyobb része független mondatban áll és egyszerre történő (beálló — eintretend, momentan) múltat akar kifejezni.

*) Az I. IX. és XI. Fejezetekben : lött).

XIV. Fejezet.

16) És megszomorodék (contristatus est λυπηθείς) a király az esnek törvényeért parancsolá (jussit ἐκέλευσεν) neki adni és ereszté és megnyakazá (misit et decollavit πέμψας ἀπεκεφάλισεν) Jánost stb.

17) És ménd önek (= evének manducaverunt ἐφαγον) és megelégedének (saturati sunt ἐχορτάσθησαν) és felvenék (tulerunt ἐχορτάσθησαν) a derebeknek maradékát.

XV. Fejezet.

18) Ki csak egy ígét sem felele (respondit ἀπεκρίθη) neki.

19) És az jövő (= jöve) és imáda (venit et adoravit ἐλθοῦσα προσεκύνη) ötet, mondván.

20) És vépének (accesserunt προσῆλθεν) ő hozjá sok gyölekezetek . . . és veték (projecerunt ἐρριψαν) ötet ő lábai előtt és megvigasztá (curavit ἐθεράπευσαν) őket.

21) És parancsola (praecepit παραγγείλας — részesülő) a gyölekezeteknek.

22) És ménd önek (= evének comederunt ἐφαγον) stb.

XVI. Fejezet.

23) És vépének (accesserunt) ő hozjá a leválták és kérék (rogaverunt ἐπηρώτησαν).

XVII. Fejezet.

24) És kérdés (interrogaverunt ἐπηρώτησαν) ötet ő tanejtványi, mondván.

25) És hozám (obtuli προσήνεκα) ötet te tanejtványidnak és nem vigasztathák meg (non potuerunt curare οὐκ ἠδυνάσθησαν θεραπεύσαι).

26) És megporejtá (= megpiritá increpavit ἐπετίμησεν) azt Jézus és kimene az ördög stb.

27) Mü mire nem vehetők ki (non potuimus ejicere οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν) azt.

28) És igen megszomorodának (contristati sunt ἐλυπήθησαν).

29) A(z) kedig nem akará (noluit οὐκ ᾔθελεν), de elmene abiit ἀπελθὼν — részesülő) és a tömlöczbe ereszté (misit ἐβαλεν) ötet.

XIX. Fejezet.

- 30) És *vépének* (accesserunt προσήλθον) ő hozjá a leválták.

XX. Fejezet.

- 31) Azok kedig *elmenének* (abierunt ἀπῆλθον).
 32) *Vőnek* kedig (acceperunt autem καὶ ἑλαβον) ők es egy egy pénzt.
 33) Jézus kedig ő hozjá *hivá* (vocavit προσκαλεσάμενος — részesülő) őket.
 34) És *megállá* (stetit σταῖς — részesülő) Jézus és hozjá *hivá* (vocavit ἐφώρτησεν) őket.

XXI. Fejezet.

- 35) És *bemene* (intravit εἰσῆλθεν) Jézus Istennek templomába a pénzváltóknak kedig asztalokat eldöjté (evertit κατέστρεψεν).
 36) És ő hozjá *vépének* (accesserunt προσήλθον) vakok . . . és *megvigasztá* (sanavit ἐθεράπεισεν).
 37) És nem *mene* (non ivit οὐκ ἀπῆλθεν).

XXII. Fejezet.

- 38) Azok kedig megutálák és *elmenének* (neglexerunt et abierunt ἀμελήσαντες ἀπῆλθον) . . . Egyebi kedig ő szolgálait megfogák (tenuerunt) stb.
 39) Nem *lőnek* (non fuerunt οὐκ ἦσαν) méltók.
 40) *Bemene* kedig (intravit autem εἰσελθὼν δὲ — részesülő) a király . . . és *láta* (vidit εἶδεν) ott embert.
 41) És a(z) *megnémóla* (obmutuit ἐπιμώθη).
 42) És azok neki *addák* (obtulerunt προσήνεγκαν) az adópénzt.

XXIII. Fejezet.

- 43) Kit megölétek (occidistis ἐφονεύσατε) a templom és oltár között.

XXV. Fejezet.

- 44) *Elmene* (abiit, πορευθεὶς) kedig ki az öt girát vöttö vala.
 45) És azonképen ki a kettőt vöttö vala, *nyere* (lucratus est ἐκέρδησεν) más kettőt.
 46) Uram! öt girát *addál* *) (tradidisti παρέδωκας).

*) Alább : *adlak*.

47) Hozjá *vépék* (accessit προσελθών — részesülő).

48) *Szomjuhozám* (sitivi ἐδίψησα) és ennekem innom adátok (dedistis potum ἐποτίσατε) stb. ¹⁾.

49) Mert en *ehezém* (esurivi ἐπείνασα) és nem *adátok* (dedistis ἐδώκατε) ennekem ennem.

XXVI. Fejezet.

50) És úgy *lön* ²⁾ (factum est ἐγένετο).

51) És azok szerzének (constituerunt ἑστήσαν).

52) És úgy *tőnek* ³⁾ (fecerunt ἐποίησαν) . . . és megkészejték (paraverunt ἡτοίμασαν) a bárányt.

53) És igen *megszomorodának* (contristati λυπούμενοι — mindkettő részesülő) és *kezdének* (coeperunt ἤρξαντο) mend mondaniok.

54) Ki ötet *elárolá* (tradidit παραδίδους — részesülő).

55) És *jövő* (= jöve venit ἔρχεται) ő tanejtványihoz és *lelé* (invenit εὐρίσκει ⁴⁾) őket alattok (= aludtok).

56) És *jövő* esmeg és *lelé* (venit iterum et invenit ἐλθὼν πάλιν εὔρειν) őket.

57) Mind ez kedig így *lön* (factum est γέγονεν).

58) És hozzá *vépék* accessit προσῆλθεν) egy leány, mondván.

59) És ő *megtagadá* (negavit ἡρνήσατο).

60) És *megemlékezék* (recordatus est ἐμνήσθη) Péter Jézusnak beszédéről.

XXVII. Fejezet.

61) És *venék* (acceperunt ελάβον) a harmincz ezüst pénzt.

62) Jézus kedig *állapék* (stetit ἐστάθη) a fejedelm előtt és kérdé (interrogavit ἐπηρώτησεν) ötet a fejedelm.

63) És csak egy igére sem *felele* (respondit ἀπεκρίθη).

64) A papok fejedelme kedig és a vénék a népet *kiszlelék* (persvaserunt ἐπεισαν).

¹⁾ Ezen egész beszédben össze vannak keverve az önhangzós és más-salhangzós múltak.

²⁾ Több helyütt : *lött*.

³⁾ Ezt is lehetne függésbe hozni egy más múlttal, mert az egész így szól : és úgy *tőnek* ő tanejtványi, miként Jézus *parancsolt* vala azoknak ; még pedig a latinban ez utóbbi sem plusquamperfectum, hanem csak perfectum : constituit.

⁴⁾ A görögben mindkettő jelenben van.

65) Ez *vépék* (accessit προσελθών — részesülő) Pilatushoz és *megkéré* (petiit ἤτησατο) Jézusnak testét.

XXVIII. Fejezet.

66) És Magdolnai Mária és a más Mária *kimenének* (exierunt) hamar a koporsóból.

67) Azok kedig *vépének* ő hozzá és *fogák* (accesserunt et tenuerunt προσελθούσαι ἐκράτησαν) ő lábait és imádák (adoraverunt προσκύνησαν) ötét.

68) És *meghírhévék* (divulgatum est διεφημίσθη) e beszéd.

69) Némelyek kedig *kétkedének* (dubitaverunt ἐδίστασαν).

Íme itt fekszik előttünk 807 (nyolczszáz hét) példa — talán kelletnél is több — nem kiszemelve, hanem egytől egyig kiírva a legnagyobb nevezetességű nyelvemlékek egyikéből s itt sem valahol a közepéből kiszakasztva, hanem a legeslegelején — Máté Evangyéliomán — kezdve, de aztán ez, a mennyiben t. i. a három, többé kevésbé kérdéses múlt idő — még pedig valamennyi, mint elbeszélési vagy történelmi — benne feltalálható vala, teljesen kimerítve.

És mily eredményekkel?

Első eredmény: *A magyar fordító, latin példányját az úgy nevezett Vulgátát az indicativusi időkben teljességgel nem követte.*

Ugyanis a latin perfectumot, nem egykét, hanem számosabb helyeken ötféle idővel adja vissza a magyarban, ú. m. mássalhangzós múlttal, önhangzós múlttal, összetett múlttal, előbbi múlttal és jelenel²⁾. A latin imperfectum mellett is hol önhangzós, hol összetett múltat találunk. S a magyar 'monda' szónak számos esetben, hol 'dixit', hol 'dicit', hol 'dicebat' is felel meg.

¹⁾ Hogy a Vulgátából nem pedig görög szövegől fordított, kétségtelen a többek között abból, mert mindenütt ennek szöviszonyai s mondatalakjaihoz illeszkedik, hol a két szöveg között némi különbséget találunk; például számos görög részesülők a latinban *cum*, *postquam* stb. szókötési körülírásokkal adatnak vissza s a magyar fordító is ezekhez alkalmazkodik, holott tudjuk s a latin után ő is használja, hogy a magyar a részesülők használatára igen hajlandó.

²⁾ A két utóbbi kiírása jelen czélomra nem tartozott; az elébbi múlt gyakran eléfordúl, a jelenre nézve megjegyzem, hogy 'appropinquavit' mindig 'elközelejt' szóval fordítatik.

Mit követett tehát, ha a latin nyelvet mint eredetijét nem követé? Ím a második eredmény, mely nem lehet egyéb ennél: *A magyar fordító az indicativusi időkre nézve egyedül a magyar nyelv egyedi sajátosságát tartá szemé előtt úgy a mint azt az ő nyelvérzése, vagy — ha úgy tetszik — nyelvtudománya ismernie engedé vala.*

És ez annyival szembeszökőbb, mert ellenkezőleg a conjunctivusban állandóan és egyaránt azon időket használja, melyeket már a Bevezetésben megrovék, úgy hogy minden lépten nyomon találkozzunk hasonló kifejezésekkel: „mikor született volna (cum natus esset) Jézus Judeának Bethlehemében“, „mert kedig József ő férje igaz volna“ (cum esset justus), „mert jövődő vagyon, hogy Herodes keresse a gyermeket“ (futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum).

Úgyde miben áll tehát az ő nyelvérzése vagy nyelvtudománya?

Harmadik eredmény: *Az e codexből összeírt nyolczszáz hét (807) példa közül 738 egészen megegyezik a fentebb eléadtam szabályok lényegével s mondhatni, mai általánosabb nyelvérzésünkkel is, úgy hogy csak 69 azok száma, tehát az egésznek alig egy tizenketted része, mely a szigorú szabatosággal össze nem egyeztetethő.*

Lássuk!

1) *A mássalhangzós múltnak a latinban általán perfectum felel meg* (a 195 példa közt egyszer jön elé volt, habebat'-nak és egyszer megnyerted, lucratus eris'-nek megfelelőleg, de ezek a nagy szám mellett tekintetbe nem jöhetnek), még pedig ezen múltnak olyan latin perfectum felel meg, mely egyikét eset kivételével szinte független múltban van.

Ez tehát határozott és kétségtelen *elbeszélési idő*, és pedig (a latin perfectummal és kiváltképen a görög aoristussal egybevetve) *független mondatban egyszerre történő* vagy beálló (momentan, ein-tretend) *múlt* értelmében.

S immár legjobb neve lesz, ha úgy tetszik: *független beálló múlt* vagy csak: *független múlt* vagy *főmúlt*.

2) *Az összetett múlt* (összesen 105 példában) a fentebbi fő múltnak kettős ellentétéként, kettős minőségben fordul elő.

a) *Mint tartós múlt*, (74 példában), *hanem szinte független mondatban*, legnagyobb részben *megfelel a latin imperfectumnak*; de a codex néhány esetben igen helyes érzéssel a latin perfectum helyett is ezt használja, például: *és beszél vala* (locutus est) nekik példabe-

szédekben“ (B. 23.) világosan tartós értelemben; így „a sok gyölekezet terejti vala (straverunt) ő ruháját az útban,“ (B. 42.) „és senki sem merészik vala (ausus fuit) a naptól fogván továbbá ötet kérdeni“ (B. 52.), „mert ez eladathatik vala (potuit venundari) sokon“ (B. 56.), „és nagy csapásokkal verik vala“ (ceciderunt B. 63.) stb. Látjuk, hogy a latin ellenére mind tartós múltnak vehető.

b) *A tartós múlt természete szerint más valamely múlt időköri-
ményre vagy egy másik múlt eseményre — mely leginkább részesül-
vel tétetik ki*) — vonatkozva, jobbadán szintén latin imperfectum-
nak felel meg, de itt is jön elő egy két eset latin perfectummal is* (C. 1, 3, 17). Előfordul itt 31 példa.

Ennek általános neve lehet tehát : *tartós múlt*.

3) Az *önhangzós múlt* példái négy osztályba soroztatnak, melyek közül három, rokon szabályokra vonatkozik, de a 4-ik osztály ezektől eltér; ú. m.

a) *függő mondatban*, a legtöbb (t. i. 244) példával, melyek között némelyek a latin imperfectumot fejezik ki (például D. 3, 28, 50, 65, 138, 179), de több helyütt a perfectumot; mi arra mutat, hogy a fordító itt nem ügyelvén annyira a latinra, mint az A alatti osztálynál, a magyarban e helyütt nagy részben saját nyelvézésére támaszkodék.

b) *valamely múlt idő körülményre vonatkozva* 77 példában, hol latin és görög sokhelyütt jelen időben áll.

c) *tartós értelemben* 117 példával, közöttük a latinban számos imperfectum; ide tartoznak különösebben, a melyek valamely mondasra, elbeszélésre vonatkoznak. Lásd F. alatt a jegyzetet.

Ezen három osztálybeliek öszvesen 438 példában, a görög imperfectumról főntebb eléadott szabályokkal szépen megegyeznek.

De marad még

d) 69 példa, melyeknek nagy részét szintén tartós múltnak lehetne ugyan venni, pl. *vépének ő hozja sok gyölekezetek, megemlékezék, a népet készlelék, kételkedének* stb. mások pedig a megelőző mondatokkal vannak némi összefüggésben, noha csak mellérendelt állapotban, miként sok helyütt az „és, „kedig“ kötszők mutatják; mind-

*) A részesülők mindig egész mondatot képviselnek, s mint tudjuk, *midőn, miután* mondatkötéssel írathatnak körül; már a görög részesülők is a latinban sok helyütt ily körülírással fordulnak elé, például C 1. alatt a jegyzetet.

azáltal elfogadván mind a 69 példát is az imperfectummal ellentétben álló perfectum értelmében, mi nyomatéka lehet ennek 438 szabatos példa ellenében? sőt, mit mondok a többi öszves 738, tehát több, mint tizszer annyi szabályszerű példa ellenében? minthogy a főntebbiek szerint a független és tartós múltra vonatkozó, öszvesen 300 példa is általában megfelel ezen idők elméletének.

Hogy ama néhány esetben a fordító ingadozott az önhangzós múlt szabatos értelmének felfogása vagy alkalmazásában, megtetszik több más jelenségekből is, ú. m. a perfectumot illetőleg: *factum est* egyszer *lött*, másszor *lön*, sőt *lött vala* is; *esurivi* egyszer *éheztem*, másszor *éhezém*; *tradidisti*, egyszer *adtál*, másszor *adál*; *clamavit*, *clamaverunt* egyszer *ivölt vala*, máskor *ivöltének*; *locutus est* egyszer *beszél vala*, máskor *beszéle*; *noluit* egyszer *nem akarja vala*, másszor *nem akara*; *adorabat* egyszer *imadja vala*, másszor *imádá*, *admirabantur* egyszer *csudálkodnak vala*, másszor *csudálkodának*, úgyhogy némely összetett mondatban a latin perfectum kifejezésére minden ok nélkül, hol egy, hol más múlt használtatik, pl. a XI. Fejezetben: „miként *bemene*, *intravit*, istennek házába és az . . . kenyereket *megette* (*comedit*). Így a XXV. Fejezetben e mondatot: „mert en *éheztem* és ennekem ennem *adtatok*“ független múlttal kezdi, a többi részét pedig, minden ok nélkül függő múlttal folytatja: „*szomjuhozám* és ennekem innom *adátok*, vendég *valék* és *befogadátok* engemet, mezejtelen *valék* és *megruháztok* engemet, beteg *valék* és *mevlátátok* engemet, tömlöczben *valék*“ (most egyszerre megint független múltra megy által): „és *jöttetek* én hozjám“; melyeknél a „*valék*“ szó ugyan „*eram*“-mal van a latinban is kifejezve, de a többiek valamennyin perfectumok.

Minthogy pedig fölötte kívánatos, hogy a tartós és pillanatnyi múltak, továbbá a független és függő múltak oly nyelvben, mely mindenikre külön alakkal bír, össze ne zavartassanak, és minthogy a független múltra nézve valamennyi (195) példa, a tartós múltra nézve valamennyi (105) példa általában megfelel a szabatosságnak, végre minthogy magára az önhangzós múltra nézve is 434 példát az általános szabályokkal megegyeztethetünk, égre kiáltó vétek volna 69, tehát valamennyi helyes példához mérve kevesebb mint egytizedrésznyi példa mellett makacsúl ragaszkodni s ez ellentéti elemeket öszszetévészteni, épen úgy, mintha más művészetekben is a világosságot és árnyéklatot, a derült és zürhangzatot egészen öszszezavarni akarnók.

Annyi minden esetre áll, hogy valamint a magyar független vagy fő múltnak általában a latin perfectum és görög aoristus felel meg a felhozott példákban, úgy a tárgyalt két másik magyar múlt, a mint a példák mutatják, nagy részben a latin és görög imperfectumot fejezi ki, úgyhogy mi ezen imperfectumra is két alakkal bírunk, melyek egymással föl is cserélthetnek ¹⁾, mindazáltal a föntebbi példák többsége után az összetett múltat, mint föntebb is *tartós*, az önhangzós múltat pedig *függő* múltnak nevezhetjük; mind kettőt a *fő*, mint független és pillanatnyi múlttal ellentétben.

Még egy nevezetes körülményt vagyok bátor felhozni.

A görög nyelvben az igék nagyobb részére nézve a hajtogatásban két törzs használtatván, az aoristus, a hol csak lehet, a kurtábbat választja, az imperfectum rendszerént a teljes törzs mellett marad, innen e két idő közti alakkülönbségek is, például: *ἔτυπον*, *ἔλειπον*, *ἔβαλλον* imperfectumok, *ἔτυπον*, *ἔλιπον*, *ἔβαλον* ²⁾ aoristusok. Mily jellemző! A teljes (műnyelven: toldott) alak — imperfectum — tartós időt, a kurtított (másképp: tiszta) alak — aoristus egyszerre-történő időt jelent. S mit tapasztalunk nálunk — ha az összetett múltat nem tekintjük is — magában az egyszerű függő múltban? Azt hogy azt önhangzó képezvén, egy szótaggal rendszerént hosszabb a mássalhangzós múltnál, pl. *vár-a*, és *vár-t*, *lél-e*, és *lél-t*, minthogy még azon szók is melyek könnyebb kiejtés végett némely személyekben egész szótagot kénytelenek fölvenni, mint *lát-ott*, *mond-ott*, más személyekben, a hol csak lehet, egy *t-t* és pedig előre tett önhangzó nélkül használ, *lát-t-am*, *lát-t-ál*, *lát-t-unk*, *mond-tam*, *mond-t-ál* ³⁾, *mond-t-unk*. S a hol a két múlt egyenlő számú szóta-

¹⁾ Tudjuk hogy a perfectumra is két alakunk van: *vártam* és *várek vala*, sőt a plusquamperfectumra is: *vártam volt v. vala*.

²⁾ Nem szükség érintenem, hogy az úgynevezett augmentum kivált az indicativusban, minden múltnak jellegbetűje, t. i. az imperfectum és aoristus elül rendesen egy *ε* hangot vesznek föl, a perfectum ez elébe még a mássalhangzón kezdődő törzs első betűjét is fölveszi pl. *λύ-(ω) λέ-λυ-(κα)* a plusquamperfectum pedig ismét a perfectum elébe vesz egy *ε* hangot: *ἔ-λε-λύ-(κειν)*. Innen láthatjuk azt is, hogy nem igen szerencsésen hasonlítatott a mi önhangzós múltunk *a e* raga, a görög aoristus augmentumához, miután ezen augmentum mind a négy görög múlttal közös, tehát valami különös értelmet belőle kihozni lehetetlen. A múlt előtagját különösebben reduplicatióknak hívják.

³⁾ Abaújban, Gömörben *lállal*, *mondtal* is röviden ejtetnek.

gokkal bír is a ragozásban az önhangzós állandóan hosszú önhangzót veszén föl, mely két s több önhangzó egybeolvadásából eredett, törzse végére, midőn a mássalhangzós múltnál ez rendszeren ellenkezőleg történik, pl. *vár-é-k* (= vár-a-ek), *vár-á-l* (= vár-a-al), *vár-á-nk* (= vár-a-unk), *várá-tok* (= vár-a-a-tok) stb. ellenben *vár-t am*, *vár-t unk*, *vár-t al*, *vár-t-a-tok* stb.

Tehát a magyarban szintén külsőleg is a rendszerént hosszabb alak a tartós múltnak, a rövidebb alak pedig az egyszerre történő múltnak értelmével bír.

Ha már benne vagyunk, tegyük még további összehasonlítást is a görög aoristussal.

A görög aoristusról tudjuk még, hogy a mely igének nincs azon kettős törzse, melyekről főntebb szólék, az aoristus egy σ ragbetűt veszén föl, a mely tehát a legközelebb rokon a magyar főmúlt t betűjével (magában a görögben, például $\sigma\upsilon$ és $\tau\upsilon$ egyek), így $\lambda\upsilon\omega$ (old-ok), aoristus $\epsilon\lambda\upsilon\sigma\alpha$ (am. *old-t-am*), mely a szenvedő formában θ -rá (tehát a magyar t -hez még közelebb álló th -vá) változik által: $\epsilon\lambda\upsilon\theta\eta\upsilon$ (am. *oldat-t-am*).

A jövőnek is σ ragbetűje van a görögben: $\epsilon\lambda\upsilon\sigma\omega$; de nincsen-e a magyar jövőnek is: *old-an-d*, d alkotó része? úgy hogy a görög szenvedő jövője már mind θ mind σ hangokat fölveszen: $\lambda\upsilon\theta\eta\sigma\omega\mu\alpha\iota$ (old-at-and-om). Ezeket azért hozám elő, hogy egy részről némely barátink a magyar önhangzós múltat — csak úgy futtában — a görög aoristussal rokonították, pedig látjuk mind az iménti mind a főntebbi példában, hogy ha mélyebbre pillantunk, az aoristus szófejtési tekintetben is, inkább a mássalhangzós múlttal rokonítható; más részről figyelmet kívántam gerjeszteni, miszerént a távolabbnak látszó nyelvekben is sok nem is gyanított hasonlóság tűnik fel.

Végül még egy körülmény. Görög imperfectum se a conjunctivusban, se az optativusban nincsen, ellenben aoristus nem csak ezekben van, hanem az imperativusban, infinitivusban, participiumban is.

Nézzük a magyart.

Az önhangzós múltnak megfelelő alak itt sincs se az óhajtó módban, hol n (*na*, *ne*) a képző hang, se a foglalóban, hol j a képző hang, ellenben t mássalhangzós múltakat találunk egyszerűen a részesülőben (*vár-t adomány*), állapotjegyzőben (*vár-t-an*, *foly-t-on*,

ide tartozik a régies *atta*, *ette* is : mikor láttunk tégedet éhezetted stb.), valamint összetett alakban az óhajtó és foglaló módokban (vártam volna, vártam legyen).

Tehát ha hasonlítani akarunk, a görög aoristusnak és latin perfectumnak minden tekintetben inkább a magyar mássalhangzós múlt felel meg.

Ezen példák után a tárgyalt három múltunkat így jellemezhetjük :

A mássalhangzós vagyis független múlt elbeszélésekben egyszerű és ha a megkülönböztetés úgy kívánja, beálló múltat s összetett mondatokban a főmondatbeli múltat képviseli.

Az összetett vagy tartós múlt és önhangzós vagy függő múlt pedig, melyek egymással rokonok és fölcserélhetők egyszerű mondatokban tartós múltat fejeznek ki, vagy múlt valamely időkörműnyre vonatkoznak, összetett mondatokban pedig az alárendelt vagy függő mondat múltját adják vissza.

Melyek után Cornelius föntebb idézett helyét ekkép magyarsíthatjuk :

„Themistokles, Neokles fia, Athenéből való. Ennek serdülő ifjúsága vétségeit nagy erények hozták helyre, elannyira, hogy elébe senkit se helyeznek, hasonlónak keveset tartanak ¹⁾. De legelől kell kezdeni. Atyja Neokles jó nemzetségű volt. Ez halikarnassusi polgárnőt vett feleségül, kitől született Themistokles. Kit is, minthogy szüléi nem voltak ²⁾ vele megelégedve, mert szabadabb életet él és gazdaságát elhanyagolja vala, atyja az örökségből kitagada. A mely szegénység őt meg nem törte sőt fölemelte. Mivel, miután meggyűződött ³⁾, hogy azt csak nagy iparkodással lehet elényesztethetnie, magát egészen a köz államnak szentelé, barátjai javán és ön jóhírére szorgalmasban munkálkodván. Sokszor forgolódék magán ügyeket ítélő törvényszékeken, gyakran jelene meg népgyűlésen, nélküle semmi nagyobb ügy nem tárgyalaték s ha mire szükség vala, gyorsan feltalálá. A dolgok végrehajtásában is ép oly gyors készségű vala, mint kigondolásában ; minthogy Thukidydesz mondanása szerint mind a jelenvalókról a legigazabban hozza ítéletet,

¹⁾ Nem jó volna : ,helyezzenek ,tartsanak.’

²⁾ Nem : ,voltak volna.’

³⁾ Nem : ,meggyűződött volna.’

mind a jövődökhöz igen éles észszel hozzávette. Mi által lött, hogy rövid időn elhiresedék *)

Jegyzetek ezen fordításához :

Általán a független egyszerű és főmondatbeli múltak független múlttal, a tartós és függő mondatbeliek, tartós vagy pedig függő múlttal fejeztetnek ki.

Különösen

1) Az egyszerű mondatbeli múltak a latin perfectumnak megfelelőleg független múlttal.

2) A latin imperfectumnak (mint tartós múltnak) megfelelőleg az ily múltat is magában rejtő függő múlttal adatnak; mivel ha állandóan a tulajdonképeni magyar tartós múltat (az összetett alakúl) alkalmaznók, ez a sok *vala* miatt fülsértő egyformaságot idézne elő; csak egy közbeszúrt mondatban : *mert szabadabb életet él* *vala*, hogy a három különböző latin múltnak a magyarban is három különböző múlt feleljen meg, használtatik maga a tartós múlt.

3) Összetett mondatokban a főmondat múltjai (rendszerént conjunctivusban) nem foglaló vagy óhajtó módban, hanem független vagy főmúlttal, a függő mondatok pedig (leginkább ,hogy' után ,elannyira hogy' ,Mi által lött hogy' (latin conjunctivus helyett) függő múlttal vannak visszaadva.

És így azon összetett mondatban : „Kit is, minthogy szülei“ stb. magyarul szintén három különböző múlt fordul elő, mint a latinban.

Innen gyaníthatjuk azt is, hogy codexünk írója, mint fordító, s általában csak nem minden régi magyar fordítók miért tévesztették össze az önhangzós múltat egyrésről a tartós, más résről a főmúlttal. T. i. a latinban ezen három magyar időnek csak két idő felel meg. Tehát szigorún megtartották ugyan az egyenlő számú és egymásnak úgy a hogy megfelelő idők öszveillesztését, ú. m. a conjunctivusi jelent a magyar kapcsoló mód jelenével, a conjunctivusi imperfectumot (pl. vellem) a magyar óhajtó mód jelenével, a conjunctivusi perfectumot (voluissem) a magyar óhajtó mód múltjával, sőt nyelv tankönyveiket is a latinhoz alkalmazzák; azonban mindezeket a valóság kifejezésére — mindnyájunk nézete s az általános nyelvérzés szerént hibásan; továbbá a magyar főmúltat rendszerént a

*) Nem : ,elhiresednék.'

latin perfectummal, a magyar tartós (összetett) múltat a latin imperfectummal mindkettőt helyesen adták, de már a magyar önhangzós múltra nem találtak külön latin formát. Innét az ingadozás és hol egyik, hol másik múlthoz kapkodás, kivált fordított műveknél, csak nem az egész régiségben talán mind e mai napiglan, kivéven a régiségben az eredeti műveket és ma is az általánosb népnyelvet.

S ennek nyomozása lesz további előadásom tárgya.

FOGARASI JÁNOS.
